

STRATEŠKI PROJEKT KRAS - CARSO: TRAJNOSTNO UPRAVLJANJE NARAVNIH VIROV IN TERITORIALNA KOHEZIJA

Priloga: CELOVIT STRATEŠKI NAČRT ZA PROSTORSKI RAZVOJ SLOVENSKEGA DELA KRASA

Avgust 2013

Projekt sofinanciran v okviru Programa čezmejnega sodelovanja Slovenija-Italija 2007-2013 iz sredstev Evropskega sklada za regionalni razvoj in nacionalnih sredstev.
Progetto finanziato nell'ambito del Programma per la Cooperazione Transfrontaliera Italia-Slovenia 2007-2013, dal Fondo europeo di sviluppo regionale e dai fondi nazionali.

REPUBLIKA SLOVENIJA
MINISTRSTVO ZA GOSPODARSKI
RAZVOJ IN TEHNOLOGIJO

Ministero dell'Economia
e delle Finanze

2007-2013
cooperazione territoriale europea
programma per la cooperazione
transfrontaliera
Italia-Slovenia
evropsko teritorialno sodelovanje
program čezmejnega sodelovanja
Slovenija-Italija

Investiamo nel
vostro futuro!

Nalozba v vašo
prihodnost!

www.ita-slo.eu

Progetto cofinanziato dal Fondo europeo di
sviluppo regionale
Projekt sofinancira Evropski sklad
za regionalni razvoj

SODELUJOČI PRI PRIPRAVI PROJEKTA KRAS - CARSO, DELOVNI SKLOP 3 - SKUPNO PROSTORSKO PLANIRANJE:

Predstavniki projektnih partnerjev, ki v okviru projekta KRAS-CARSO sodelujejo kot člani Skupine lokalni razvoj:

- Katja Fedrigo in Marjetka Kljun, projektni team KRAS-CARSO, Občina Sežana
- Alenka Rau, Občina Sežana
- Blanka Šuler, Občina Miren-Kostanjevica
- Alenka Kovačič, Iztok Felicijan, Občina Divača
- Andrejina Nardin, Ana Švagelj, Občina Komen
- Alenka Pečar, Robert Kastelic, Saša Likavec Svetelšek, Občina Hrpelje-Kozina
- Matej Kravanja, Zavod za gozdove Slovenije, OE Sežana
- Vlasta Sluban, ORA Krasa in Brkinov

Predstavniki ministrstev, ki sodelujejo v okviru projekta KRAS-CARSO:

- Valentina Lavrenčič, MZIP, Direktorat za prostor, v sodelovanju s predstavniki drugih resornih ministrstev,
- Tatjana Rener, MGRT, Direktorat za regionalni razvoj in Evropsko teritorialno sodelovanje (Regionalna pisarna Štanjel).

Predstavniki drugih institucij, ki delujejo na območju Matičnega krasa:

- Črtomir Pečar, Javni zavod Park Škocjanske jame
- Mirjam Gorkič, Zavod Republike Slovenije za varstvo narave, OE Nova Gorica
- Marvy Lah, Zavod za varstvo kulturne dediščine, OE Nova Gorica
- Milena Štolfa, Kmetijsko gozdarski zavod Nova Gorica, OE Sežana
- Nataša Kolenc, Javni zavod Kobilarna Lipica
- Tjaša Kranjec, Visokošolsko središče Sežana
- Stojan Gorup, Inkubator d.o.o.

Delovna skupina zunanjega izvajalca LUZ d.d.:

- Karla Jankovič, univ.dipl.inž.kraj.arh.
- Irena Balantič, univ.dipl.inž.kraj.arh.
- Bernarda Bevc Šekoranja, univ.dipl.inž.arh.
- Urška Kranjc, univ.dipl.inž.kraj.arh.
- Katja Fak, univ.dipl.inž.kraj.arh.
- Janja Solomun, univ.dipl.inž.arh.

Celovit strateški načrt za prostorski razvoj slovenskega dela Krasa je na voljo v elektronski obliki na spletni strani www.krascarso-carsokras.eu.

Dokument je nastal v okviru projekta KRAS-CARSO, ki je sofinanciran iz Programa čezmejnega sodelovanja Slovenija-Italija 2007-2013 iz sredstev Evropskega sklada za regionalni razvoj in nacionalnih sredstev.

Vsebina dokumenta ne odraža nujno uradnega stališča Evropske unije. Za vsebino so odgovorni projektni partnerji in zunanji izdelovalci.

KAZALO

STRATEŠKI PROJEKT KRAS - CARSO:	1
1 UVOD	4
1.1 PROJEKT KRAS-CARSO	4
1.3 IZHODIŠČA PROSTORSKEGA RAZVOJA KRASA	6
2 VIZIJA IN STRATEŠKI CILJI ZA PROSTORSKI RAZVOJ SLOVENSKEGA KRASA	10
2.1 VIZIJA	10
2.2 STRATEŠKI CILJI ZA PROSTORSKI RAZVOJ SLOVENSKEGA KRASA	10
3 RAZVOJNE PRIORITETE KRASA	12
3.1 PRIORITETA 1: POLICENTRIČNI URBANI SISTEM, KREPITEV INFRASTRUKTURE IN IZBOLJŠANJE MOBILNOSTI	12
3.1.1 <i>Program: Razvoj policentričnega urbanega sistema in razvoj naselij</i>	12
3.1.2 <i>Program: Usklajeno načrtovanje gospodarskih dejavnosti na Krasu</i>	14
3.1.3 <i>Program: Izboljšanje dostopnosti in mobilnosti</i>	15
3.2 PRIORITETA 2: OŽIVLJANJE KRAJINE, OHRANJANJE IN PROMOCIJA KULTURNE DEDIŠČINE, VAROVANJE NARAVE IN RAZVOJ TURIZMA	16
3.2.1 <i>Program: Ohranjanje prepoznavnosti Krasa in kvalitetna obnova stavbnega fonda</i>	16
3.2.2 <i>Program: Turistična destinacija Kras</i>	18
3.3 PRIORITETA 3: RAZVOJ PRIMARNIH DEJAVNOSTI, VZDRŽNA IN UČINKOVITA RABA NARAVNIH VIROV IN PREPREČEVANJE NEGATIVNIH VPLIVOV PODNEBNIH SPREMENB	20
3.3.1 <i>Program: Razvoj kmetijstva</i>	20
3.3.2 <i>Program: Varstvo pred požari</i>	22
3.3.3 <i>Program: Varstvo kraškega vodonosnika in oskrba Krasa s pitno vodo</i>	22
3.3.4 <i>Program: Oskrba Krasa z energijo</i>	23
3.4 PRIORITETA 4: SODELOVANJE DELEŽNIKOV PRI PROSTORSKEM PLANIRANJU TER IZVAJANJU PROGRAMOV IN PROJEKTOV	24
3.4.1 <i>Program: Geopark Matični kras</i>	24
3.4.2 <i>Program: Skupna prostorska zasnova Krasa</i>	25
3.4.3 <i>Drugi ukrepi za izvajanje prioritete</i>	26
4 ZASNOVA PROSTORSKEGA RAZVOJA KRASA	27
5 VIRI	32
6 PRILOGA 1: PRIKAZ VKLJUČEVANJA VSEBIN CSN ZA SLOVENSKI DEL KRASA V ČEZMEJNI CSN ..	35
7 PRILOGA 2: NOSILCI IZVAJANJA UKREPOV IN IMPLEMENTACIJA	36

1 Uvod

1.1 Projekt KRAS-CARSO

Projekt KRAS-CARSO je čezmejni projekt, ki obravnava homogeno območje Krasa kot enega izmed pomembnih čezmejnih območij med Slovenijo in Italijo. Cilj projekta je izvedba aktivnosti, ki podpirajo trajnostno upravljanje naravnih virov in teritorialno kohezijo s skupno strategijo na čezmejni ravni.

Projekt izvaja 17 projektnih partnerjev, vodilni partner je Občina Sežana. Projekt KRAS-CARSO je razdeljen v pet delovnih sklopov (v nadaljevanju DS), znotraj katerih so bili pripravljene različni strateški dokumenti, ki se med seboj vsebinsko dopolnjujejo in predstavljajo strokovno osnovo za nadaljnji prostorski razvoj in upravljanje Krasa:

- Študija o Krasu,
- Smernice za upravljanje naravnih območij na Krasu,
- Študija o prostorskem načrtovanju na Krasu,
- Celovit strateški načrt za razvoj Krasa,
- Smernice za prostorske akte v občinah na Krasu,
- Preverjanje možnosti ustanovitve Evropskega združenja za teritorialno povezovanje,
- Študija izvedljivosti vzpostavitve geoparka na Krasu,
- Pobude za širjenje strategij za vrčevanje z energijo,
- Načrt za usklajeno upravljanje sprejemnih centrov.

1.2 Celovit strateški načrt za prostorski razvoj slovenskega Krasa

Celovit strateški načrt za prostorski razvoj slovenskega Krasa (v nadaljevanju CSN) je eden od dokumentov v DS 3 - Skupno prostorsko planiranje. CSN je izdelan s sodelovanjem zunanjih izvajalcev (LUZ, d.d.), predstavnikov projektnih partnerjev, ki v okviru projekta KRAS-CARSO sodelujejo kot člani Skupine lokalni razvoj in Strokovne projektne skupine na slovenski strani (predstavniki ministrstev in drugih institucij, ki delujejo na območju Matičnega krasa). Osnova za izdelavo CSN je Priloga k Študiji o prostorskem načrtovanju na Krasu (v nadaljevanju Priloga k Študiji, 2012), ki je prvi dokument v DS 3 in predstavlja njegov analitični del. Zadnji dokument v DS 3 so Smernice za prostorske akte v občinah na Krasu, ki so ena od oblik implementacije ukrepov, opredeljenih v CSN.

Namen CSN

CSN priča o prizadevanjih za to, da bi se kraški teritorij obravnavalo celostno in tako izkoristilo njegove primerjalne prednosti ter premagalo upravne ovire državnih in občinskih meja. Dokument sicer nima pravno formalnega značaja, vendar je pomembna podlaga za:

- vrednotenje poseganja v prostor na območju Krasa tako za občine kot državo,
- dogovor občin o njihovem skupnem in poenotenem pristopu k urejanju prostora v občinskih prostorskih aktih,
- pripravo prostorskega dela Regionalnega razvojnega programa Južne Primorske za obdobje 2014 - 2020,

- pripravo medobčinskih in čezmejnih razvojnih projektov v naslednjem programskem obdobju.

CSN opredeljuje vsebine, ki presegajo merilo občin in jih je treba obravnavati na celovit način v kontekstu celotnega Krasa z medobčinskim in čezmejnimi sodelovanjem. Presegati je treba administrativne meje, saj se bo položaj območja na ta način okrepil in postavil v širši evropski kontekst tako na ravni politike kot tudi na ravni implementacije programov, neposredno in posredno povezanih z območjem in njegovimi prebivalci. V nasprotnem primeru bodo zaradi parcialnega prostorskega načrtovanja izničene primerjalne prednosti in identiteta Krasa. V skladu s tem bi bilo na slovenski strani priporočljivo dopolniti prostorsko zakonodajo na način, da bi se vsebine medobčinskega pomena usklajevale in opredeljevale na medobčinski oz. regionalni ravni.

Pomebno bi bilo določiti tudi obliko sodelovanja (npr. Geopark Matični kras, EZTS, stalno omizje, odbor), ki bo tehnično in strokovno podprta ter potrjena s strani širšega kroga deležnikov. S sodelovanjem se optimalno izkoristi možnosti za podpore, ki jih Evropska skupnost namenja za razvoj obmejnih območij.

Namen dokumenta je, na enem mestu in s konsenzom opredeliti skupna strateška izhodišča za trajnostni prostorski razvoj Krasa. Med nastajanjem dokumenta so bile organizirane delavnice in javne obravnave, na katerih so sodelovali strokovnjaki in drugi deležniki, ki so prispevali h končni vsebini tega dokumenta.

Zgradba CSN

V uvodnem delu dokumenta so povzeta ključna izhodišča iz Priloge k Študiji. V drugem poglavju so na podlagi analize stanja in trendov opredeljeni vizija in strateški cilji za prostorski razvoj Krasa, ki sledijo ciljem nacionalnih in evropskih prostorsko razvojnih dokumentov. V tretjem poglavju CSN opredeljuje razvojne prioritete Krasa:

- policentrični urbani sistem, krepitev infrastrukture in izboljšanje mobilnosti,
- oživljanje krajine, ohranjanje in promocija kulturne dediščine, varovanje narave in razvoj turizma,
- razvoj primarnih dejavnosti, vzdržna in učinkovita raba naravnih virov in preprečevanje negativnih vplivov podnebnih sprememb,
- sodelovanje deležnikov pri prostorskem planiranju ter izvajanju programov in projektov.

Vsaka prioriteta ima opredeljene programe in ukrepe za izvajanje. Programi so zasnovani v skladu z usmeritvami EU (Strategija Evropa 2020, Medmrežje 2), ki podpirajo celovit razvoj sistemov in s katerimi se na konkretnih homogenih območjih dosega izboljšanje stanja. Zato so povezani z vodilnimi temami¹, ki jih za naslednjo finančno perspektivo zasleduje Evropska kohezijska politika. Prednostni programi Strategije Evropa 2020 so:

¹ Strategija Evropa 2020 (Medmrežje 2): (1) krepitev raziskav, tehnološkega razvoja in inovacij, (2) povečanje dostopnosti do informacijskih in komunikacijskih tehnologij ter njihove uporabe in kakovosti, (3) povečanje konkurenčnosti malih in srednjih podjetij ter kmetijskega sektorja (za EKSRP) ter sektorja ribištva in akvakulture (za ESPR), (4) podpora prehodu na nizkoogljično gospodarstvo v vseh sektorjih, (5) spodbujanje prilagajanja podnebnim spremembam ter preprečevanja in obvladovanja tveganj, (6) varstvo okolja in spodbujanje učinkovite rabe virov, (7) spodbujanje trajnostnega prometa in odprava ozkih grl v ključnih omrežnih infrastrukturah, (8) spodbujanje zaposlovanja in mobilnosti delovne sile, (9) spodbujanje socialnega vključevanja in boja proti

- Razvoj policentričnega urbanega sistema in razvoj naselij,
- Usklajeno prostorsko umeščanje gospodarskih dejavnosti na Krasu,
- Izboljšanje dostopnosti in mobilnosti,
- Ohranjanje prepoznavnosti Krasa in kvalitetna obnova stavbnega fonda ,
- Turistična destinacija Kras,
- Razvoj kmetijstva,
- Varstvo pred požari,
- Varovanje kraškega vodonosnika in oskrba Krasa s pitno vodo,
- Oskrba Krasa z energijo,
- Geopark Matični kras,
- Skupna prostorska zasnova Krasa.

Zadnje poglavje CSN je zasnova prostorskega razvoja Krasa, ki na strateškem nivoju usmerja prostorski razvoj v skladu z vizijo, cilji in prioriteta. V Prilogi 1 je prikaz vključevanja vsebin tega dokumenta v čezmejni CSN, v Prilogi 2 pa pregled programov in ukrepov z vidika nosilcev izvajanja in implementacije.

Priprava strateškega dokumenta je pomemben, a ne končni cilj zagotavljanja trajnostnega razvoja in teritorialne kohezije. Vsaka strategija zahteva stalne preveritve izvajanja ter dopolnitve in izboljševanja. Ključna sestavina CSN so na podlagi prepoznanih primerjalnih prednosti oz. potencialov prostora opredeljene prioritete, cilji in možni ukrepi nadaljnega prostorskega razvoja, ki bodo vodili v izboljšanje stanja. Izvajanje strategije pri nadaljnjem gospodarskem, socialnem in prostorskem razvoju je odvisno od usklajenega delovanja različnih deležnikov: interesa lokalnih prebivalcev, politične volje na občinski in državni ravni in od pripravljenosti sektorjev na medsebojno sodelovanje in usklajevanje.

1.3 Izhodišča prostorskega razvoja Krasa

Območje obravnave je funkcionalno zaokroženo območje Matičnega krasa. Območje se nahaja med Tržaškim zalivom na JZ, Furlansko ravnino na SZ in Z, Vipavsko dolino in Vrhemi na SV ter Brkini in dolino Reke na JV. V območje so vključena še nekatera prehodna oz. robna območja z enakimi značilnostmi krajine in naselbinske dediščine (območje pod Vremščico na JV delu, Rodiški kras in Dolina Glinščice na J). Ta območja predstavljajo prehod med Matičnim krasom in ostalim kraškim svetom oz. območjem z značilnimi kraškimi pojavi. Dolina Glinščice se tako nadaljuje v Podgorski kras, Senožeški kras pa na Pivško - Cerkniško planoto oz. notranjski kras.

Kras je **podeželski prostor**, ki ga označujejo kraška krajina, zgoščene gručaste vasi, v večini opredeljene kot naselbinska dediščina, in nekatera večja urbanizirana naselja.

revščini, (10) vlaganje v spretnosti, izobraževanje ter vseživljenjsko učenje, (11) izboljšanje institucionalnih zmogljivosti in učinkovita javna uprava.

Glavna prostorska značilnost je preplet oz. stik vasi s kraško krajino, za katero je značilna drobna strukturiranost kmetijskih in gozdnih površin.

V projektu KRAS-CARSO (Priloga Smernicam za upravljanje ..., 2012) je bilo **ponovno** ugotovljeno, da je **identiteta Krasa** ključnega pomena za usmeritev razvoja Krasa, saj **definira ključne lastnosti**, ki **krajino simbolno definirajo** in ločijo od okoliških območij ter jo kot tako delajo **edinstveno, konkurenčno in navzven prepoznavno**. Naravna in družbena identiteta je na Krasu nadpovprečno močna in prisotna v razmišljanju Slovencev in širše. Kras bi brez ohranjene identitete oz. posebnosti izgubil svojo bistveno značilnost, prepoznavnost v slovenskem in evropskem prostoru, s tem pa tudi posebnosti oz. primerjalne prednosti, pomembne za regionalni razvoj.

Krajina je tista, ki ima največji potencial za okrepitev prepoznavnosti Krasa, saj določa podobo prostora v velikem merilu. Preplet naravnih in kulturnih prvin, ki se kažejo v krajini, skupaj določajo Kras kot celosten prostor.

Pojem »krajina« pomeni »območje, kot ga zaznavajo ljudje in katerega značilnosti so dosežek delovanja in medsebojnega vplivanja naravnih in človeških dejavnikov« (Evropska konvencija o krajini). Kraška krajina je rezultat dolgo trajajočega prepletanja človekovih dejavnosti in narave, oz. naravnih in kulturnih prvin, ki se danes kažejo v prepoznavni podobi, skozi katero je (še) moč razbrati dolgoletno tradicijo tega prostora. Prepletanje kulturnih prvin z naravo je bistveni del vseh prepoznavnih krajin. Ohranjanje ravnotežja med vplivi enega in drugega pola pa je ključno za ohranjanje njihovih podob.

Ko govorimo o »uravnoveženem razvoju krajine« v kontekstu CSN za prostorski razvoj Krasa, imamo v mislih predvsem usklajevanje nasprotujočih si interesov razvoja (posegi zaradi potreb sodobne družbe in take tehnološke rešitve, ki vplivajo na podobo krajine) in varstva (ohranjanje doseženega ravnovesja naravnih in kulturnih prvin v krajini). Takšno usklajevanje je bilo bistveno za nastanek krajine (Krasa), ki jo cenimo in kot jo razumemo danes. Čeprav se zdi, da sta razvoj in varstvo krajine na Krasu dva nasprotujoča si interesa, pa bolj podroben premislek kaže na to, da sta drug za drugega nujno potrebna. Varstvo krajine pomeni vzdrževanje določenega ravnovesja, »uravnovežen razvoj« pa pomeni takšno urejanje, ki to omogoča. Vsakršen razvoj, posebej tak, ki umešča dejavnosti v prostor, mora upoštevati dejstvo, da je krajina omejena dobrina. Torej mora biti varstvo krajine neločljiv del njenega razvoja (več o tem npr. Marušič, 2007).

Izhodišča za CSN so opredeljena Študiji o prosotrskem načrtovanju na Krasu (2012), ki vsebuje tudi čezmejno analizo. Študija izpostavlja, da je pomembno:

- razvoj uskladiti s primerjalnimi prednostmi Krasa,
- prostor Krasa obravnavati celovito,
- opredeliti prioritete (čezmejnega sodelovanja) in poiskati ustrezne instrumente za izvajanje teh prioritet.

Ker gre v pretežnem delu za izrazito podeželski prostor, so strateški cilji, prioritete in ukrepi temu prilagojeni. Glavna izhodišča za nadaljnji prostorski razvoj tako temeljijo na **omejevanju urbanizacije podeželja, prednostnem razvoju turizma in primarnih dejavnosti v povezavi z dopolnilnimi dejavnostmi, krepitvi identitete Krasa in usmerjanju gospodarskih dejavnosti, ki potrebujejo obsežnejše objekte, v urbanizirana kraška naselja.**

V Prilogi Smernicam za upravljanje naravnih območij na Krasu (2012) so izpostavljene tiste **identitetne prvine Krasa**, katerih preplet ustvarja prepoznavnost oz. primerjalno prednost Krasa in bi jih bilo potrebno v čim večji meri **ohranjati**. Na primer;

Kamen oz. skalovitost površja je bistveni element kraške krajine prepoznan v mnogih dokumentih (npr. Strateški del Skupnega razvojnega programa Pilotni projekt Kras 2001-2010, 2002) in tista značilnost Krasa, ki je zaradi zgodovinskih okoliščin ime **kras** ponesla v svetovni prostor. Kras je bil prepoznaven zaradi svoje izjemne površinske skalovitosti, zlasti v 19. stoletju. V takem obsegu, kot je bila značilna za 19. in začetek 20. stoletja, jo označujemo za negativen pojav v prostoru. S kamnom oz. krasom je povezana **odsotnost vode na površju**, mezoreliefna **uravnanoost**, mikroreliefna razgibanost površja z **vrtačami ter doli/udornicami** in večinoma **tanka prst**. Zaradi odsotnosti vode na površini se jo je zbiralo v **kalih in štirnah**. Skupaj s podzemeljskim svetom je za Kras značilna izjemna **biodiverziteteta**. Na kamen ali kras se kot identitetno pomembni preko dela človeških rok vežejo tudi **suhozidi ter delane vrtače** v naravnih območjih in **izredno specifična arhitektura** v naseljih. Z materialno kulturo Krasa je povezana tudi nematerialna - pogosto je ravno ta osnova za materialno ter jo kaže s tega vidika tudi primarno podpirati.

Specifika tal in podnebja sta botrovali razvoju **vinogradništva** in pridelavi **terana**. Vinogradi so razmeroma majhni in omejeni na okolico naselij. Vzpostavljeni so na območjih z debelejšo prstjo in se prilegajo mikroreliefno razgibanem površju. Vinogradništvo je pomembno za krajinsko prepoznavnost prostora, kot pomembna kmetijska gospodarska panoga ter tudi z vidika enologije.

Za Kras je značilna razmeroma močna **burja**, ki je vplivala na arhitekturo vasi in skupaj s kmetijstvom na pridelavo **pršuta** in drugih suhomesnatih izdelkov.

Tradicionalni poselitveni vzorec na Krasu predstavljajo **zgoščena in gručasta naselja**. Lega naselij v prostoru je prilagojena terenu in zaščiti pred burjo. Naselja obdaja preplet manjših kmetijskih in gozdnih površin glede na naravne danosti (predvsem debelina prsti) in oddaljenost od naselja brez izrazitih in velikih goličav. Slednje so značilne za slabo poseljen hribovit JV del (npr. pobočje Vremščice). Stavbe so pretežno omejene na naselja, izven naselij se večinoma pomožni kmetijski objekti pojavljajo le na obsežnejših pašniških površinah. Redka naselja imajo obcestni značaj (npr. Lokev). Zaradi relativno skromnih gospodarskih posegov na Krasu po 2. svetovni vojni se je tradicionalni vzorec poselitve in deloma arhitekture obdržal, sploh na območjih bolj oddaljenih od sedanjih občinskih središč. Kot izjemno ohranjen del tradicionalne arhitekture se izpostavlja Štanjel. Neposeljena območja so omejena predvsem na greben na meji z Italijo ter JV pretežno pašniški del. Za Kras je značilna odprta krajina brez izrazitih naravnih vertikalnih elementov v prostoru. Če so le-ti prisotni, so usmerjeni navzdol, v jame in udornice.

Lipica izstopa po tradicionalni vzreji konjev **lipicancev**, ki pa ni prepoznavna le po vzreji specifičnih konj, ampak tudi po **kulturni krajini** v okviru Kobilarne Lipica. Kamnita kraška krajina je bila za rejo konj izbrana z namenom vzgoje vzdržljivih konjev.

Za Kras so značilne jame. Med izrazitejšimi velja izpostaviti ponor (kontaktni kras) in podzemni tok reke Reke skozi **Škocjanske jame** ter **najstarejšo turistično jamo na svetu, Vilenico**.

Identiteto Krasa določa izjemen preplet različnih prvin: geoloških, geomorfoloških, speleoloških, bioloških, krajinskih, arhitekturnih, etnoloških in kulinarčnih, zaradi katerih ima Kras tudi s strokovnega vidika izjemno vrednost. Predvsem geološke, geomorfološke in speleološke prvine, ki so tesno povezane z ostalimi posebnostmi in so edinstvene tudi v svetovnem merilu, fizično opredeljujejo Kras.

Primerjalne prednosti in slabosti Krasa, ki ga ločijo od drugih območij, so bile razpoznane že v Pilotnem projektu Kras (2002) in so še vedno aktualne. Kot **primerjalne prednosti** Krasa je treba izpostaviti:

- specifične naravne danosti,
- geološka dediščina mednarodnega pomena,
- visoka biotska raznovrstnost z razmeroma dobro ohranjenimi naravnimi območji, kjer se praktično povsod čuti prisotnost človeka,
- tradicionalnost krajine, dejavnosti in proizvodov, ki izhajajo iz posebnih naravnih in kulturnih danosti ter skromnih pritiskov s strani gospodarstva v 20. stoletju in se kaže v ohranjanjem vzorcu poselitve in kraške krajine,
- dober geostrateški položaj (dostopnost, čezmejna lega, bližina pomembnejših prometno - turističnih središč (Trst)),
- prepoznavnost Krasa v evropskem in svetovnem merilu kot krajine, predvsem zaradi krasoslovja,
- visok obnovljiv energetski potencial (največji potencial predstavljata sonce in veter, deloma tudi biomasa in geotermalna energija oziroma podtalnica s stabilno letno temperaturo),

primerjalne slabosti pa so:

- težke naravne razmere za razvoj kmetijske rabe in gozda, ki je hkrati tudi prednost za sedanjo ohranjenost naravnega okolja,
- neugodna demografska (in deloma izobrazbena) struktura prebivalstva (npr. staranje prebivalstva),
- visoka ranljivost Krasa predvsem geosfere, hidrosfere, biosfere in kulturnih kakovosti prostora.

2 Vizija in strateški cilji za prostorski razvoj slovenskega Krasa

2.1 Vizija

Razvojna vizija CSN za slovenski del Krasa se glasi: **Matični kras, široko prepoznana krajina s tradicionalno rabo prostora, kvalitetnim bivalnim okoljem in razvitim lokalnim gospodarstvom, ki temelji na uravnoteženem razvoju dejavnosti, primernih za izjemni naravni in kulturni prostor, tradicionalnih obrteh, kmetijstvu in naprednih tehnologijah.**

Vizija prostorskega razvoja Krasa je ustvariti takšne prostorske razmere, ki bodo zagotavljale krepitev konkurenčnega položaja Krasa in dvigovanje kakovosti življenja za vse njegove prebivalce. Poudarek bo na razvoju lokalnega gospodarstva, ki gradi na tradicionalnih znanjih in obrteh, vključevanju inovativnih tehnologij ter naravnih in kulturnih danosti prostora. To se bo odražalo tudi pri kakovostni prenovi naselbinske in arhitekturne dediščine. Območje bo ohranilo glavne karakteristike kraške krajine (tradicionalna raba prostora, zgoščene gručaste vasi, drobna struktura kmetijskih obdelovalnih površin prilagojena naravnim značilnostim, suhozidi, ...). Z uravnoteženim razvojem, ki bo upošteval identiteto in ranljivost prostora, se bodo ohranjale primerjalne prednosti Krasa.

Za uresničevanje vizije je ključnega pomena:

- vključenost prebivalcev, občin in drugih deležnikov v proces oblikovanja strategije oz. vizije in ciljev ter prioritet za izvajanje vizije,
- močan politični interes vseh upravljavcev prostora tako na državni kot občinski ravni in njihovo medsebojno sodelovanje ter usklajevanje pri pripravi razvojnih načrtov, prostorskih aktov in zakonodaje.

2.2 Strateški cilji za prostorski razvoj slovenskega Krasa

Razvoj Krasa naj zagotavlja krepitev identitete Krasa in njegove prepoznavnosti ter konkurenčnosti v širšem prostoru.

Strateški cilji prostorskega razvoja Krasa so:

1. ohranjanje poseljenosti podeželja in skladen razvoj funkcionalno zaokroženega območja Krasa

Ohranjanje poseljenosti podeželja je ključno za prostorski razvoj Krasa, saj so njegovi prebivalci pomembni za ohranjanje prepoznanih značilnosti Krasa in krepitev identitete. K ohranjanju poseljenosti pripomore skladen razvoj funkcionalno zaokroženega območja Krasa, ki naj bi prispeval k zmanjševanju razlik hierarhično sorodnih naselij v stopnji opremljenosti naselji z vidika gospodarskega, socialnega in prostorskega razvoja v skladu s hierarhijo naselij.

2. ohranjanje identitete Krasa z uravnoteženim razvojem

Razvoj dejavnosti in vsi posegi v prostor morajo biti usklajeni z glavnimi značilnostmi Krasa na način, da se le te ohranjajo. S tem se zagotovi krepitev identitete Krasa in prepoznavnost v svetovnem merilu. Razvojne potrebe se v prostoru uskladi z nosilno sposobnostjo in ranljivostjo prostora tako, da se upošteva razpoložljive naravne dobrine, okoljske razmere, območja pomembna za ohranjanje narave in kulturne dediščine.

3. medobčinsko in čezmejno povezovanje in sodelovanje

Na Krasu se vzpostavi učinkovito medobčinsko povezovanje in sodelovanje na področju skupnega prostorskega planiranja in usmerjanja razvoja, predvsem na področjih prepoznanih v Prilogi k Študiji (2012), pomembnih za ohranjanje in krepitev identitete Krasa.

Strateški cilji se bodo zagotavljali s prioritetai, ki so lahko povezane z večimi cilji. Vrstni red prioritete ne odraža pomena posamezne prioritete. Prioritete se izvajajo s programi in ukrepi, ki se navezujejo na cilje prostorskega razvoja Slovenije, opredeljene v SPRS (2004) in na vodilne teme Strategije Evropa 2020 (2010).

3 Razvojne prioritete Krasa

3.1 Prioriteta 1: Policentrični urbani sistem, krepitev infrastrukture in izboljšanje mobilnosti

Namen / cilji:

- zmanjšati regionalne razlike znotraj Krasa in v primerjavi z drugimi regijami,
- povezati centralna naselja med sabo in z gravitacijskim območjem,
- izboljšati mobilnost,
- ohraniti poseljenost podeželja s povečanjem privlačnosti za bivanje,
- zagotoviti možnosti za gospodarski razvoj z ohranitvijo in krepitvijo gospodarskega položaja urbanih središč,
- dopolniti in vzdrževati obstoječo gospodarsko javno infrastrukturo v skladu s predvidenim razvojem naselij.

3.1.1 Program: Razvoj policentričnega urbanega sistema in razvoj naselij

Povezava z vodilno temo Strategije Evropa 2020:

- 4. Spodbujanje prilagajanja na podnebne spremembe ter preprečevanja in upravljanja tveganj
- 6. Varstvo okolja in spodbujanje učinkovite rabe virov

Povezava s cilji Strategije prostorskega razvoja Slovenije:

- Razvoj policentričnega omrežja mest in drugih naselij
- Medsebojno dopolnjevanje funkcij podeželskih in urbanih območij

Opis programa:

Oprelitev hierarhije naselij v policentričnem urbanem sistemu pomeni zavezo občin, ki jo bodo izvajale na podlagi medobčinske koordinacije, da bodo naselja izpolnjevala zahteve te hierarhije. Med središči in med njimi in podeželjem bo zagotovljeno dopolnjevanje centralnih dejavnosti, stanovanj in delovnih mest. To bo posledično pomenilo višji standard oskrbe, boljšo dostopnost, racionalizacijo stroškov in racionalno rabo prostora.

Ukrepi za izvajanje prioritete/programa:

1. Naseljem na Krasu se, v skladu s Strategijo prostorskega razvoja Slovenije, v prostorskih aktih občin določi naslednjo hierarhijo:

- središče regionalnega pomena - Sežana,
- pomembnejša središča lokalnega pomena: Divača, Hrpelje - Kozina, Komen, Dutovlje, Senožeče, Kostanjevica na Krasu - Opatje Selo,
- središča lokalnega pomena: Gorjansko, Štanjel, Lokev - Lipica, Tomaj - Križ - Šepulje, Povir, Štorje, Vremski Britof.

Naseljem s pomanjkljivimi funkcijami se zagotovi funkcijsko dopolnjevanje in povezovanje z drugimi naselji v bližini. Povežejo se Tomaj - Križ - Šepulje, Kostanjevica na Krasu - Opatje selo, Hrpelje - Kozina, Štanjel - Kobdilj in Lipica - Lokev. Naselji Štanjel in Lipica se zaradi nacionalno turističnega pomena razvija kot naselji s specifičnim razvojnim potencialom.

Opremljanje s stanovanji, oskrbnimi in storitvenimi dejavnostmi ter družbeno in komunalno infrastrukturo se izvaja skladno s hierarhijo naselij in gravitacijskimi območji naselij. V odročnejših in redkeje poseljenih predelih se dopolnjevanje funkcij zagotovi z mobilno oskrbo (npr. potujoča trgovina, knjižnica, zdravstvena oskrba, pomoč na domu).

2. Storitvene funkcije se krepi:
 - z direktnimi finančnimi spodbudami potencialnim izvajalcem/podjetnikom,
 - z aktivnejšim posredovanjem informacij glede možnosti sofinanciranja naložb, zaposlovanja (razpisi idr.),
 - s podjetniškim svetovanjem glede možnosti alternativnih načinov izvajanja storitvenih dejavnosti in tržnih niš na območjih kot je Kras,
 - z dopolnitvijo izgradnje učinkovitega telekomunikacijskega omrežja, ki bo spodbujalo poslovanje preko interneta,
 - z združevanjem ponudnikov in
 - s podporo občin ali drugih javnih inštitucij pri trženju storitev.
3. Razvojne potrebe naselij se prednostno usmerja v notranji razvoj naselij. Pri pripravi prostorskih aktov se prostorske rezerve² nepozidanih stavbnih zemljišč uskladi z dejanskimi potrebami, podprtimi z realno demografsko prognozo. Obseg prostorskih rezerv in njihovo lokacijo se določi na podlagi posebnih strokovnih podlag, ki se jih pripravi skupno za območje Krasa in upošteva v prostorskih aktih občin. Pri pripravi strokovnih podlag se upošteva kvaliteta obstoječih naselij (vizualne, funkcionalne, kulturne,...), bilance, opremljenost z infrastrukturo, zemljiško in lastniško strukturo. Utemeljena opredelitev prostorskih rezerv omogoči gradnje in prepreči razvrednotenje naselij.
4. V podeželskih naseljih, ki niso opredeljena kot pomembna središča lokalnega pomena ali središča lokalnega pomena, se ohranja njihov ruralni značaj in možnost nadaljnjega razvoja kmetijstva, kar ugodno vpliva na ohranjanje kraške krajine.
5. Hkrati z načrtovanjem poselitve občine izvajajo dogovorno usklajeno aktivno zemljiško politiko z naslednjimi instrumenti:
 - pravnimi (npr. izvajanje predkupne pravice, komasacija stavbnih zemljišč, razlastitev, komunalni prispevki),
 - davčnimi (npr. obdavčitev stavbnih zemljišč, uvedbi davek na nepozidana stavbna zemljišča in propadajoče (prazne/nenaseljene) stanovanjske hiše).
6. V bližini večjih naselij (Sežana, Divača, Hrpelje-Kozina) se določi območja primestnih gozdov (razglasitev gozdov s posebnim namenom), v katerih se zaradi lažjega upravljanja z zemljišči in usklajevanja rab gozda v razmerah poudarjenih socialnih funkcij gozdov povečuje delež državnih in občinskih gozdov. Gozdove se opremi z infrastrukturo poučne in rekreacijske narave.

² Prostorske rezerve so v prostorskih aktih opredeljena nepozidana stavbna zemljišča ne glede na to ali so bila opredeljena že v predhodnih planih ali so to nove širitve.

3.1.2 Program: Usklajeno načrtovanje gospodarskih dejavnosti na Krasu

Povezava z vodilno temo Strategije Evropa 2020:

- 6. Varstvo okolja in spodbujanje učinkovite rabe virov

Povezava s cilji Strategije prostorskega razvoja Slovenije:

- Racionalen in učinkovit prostorski razvoj
- Razvoj policentričnega omrežja mest in drugih naselij
- Medsebojno dopolnjevanje funkcij podeželskih in urbanih območij

Opis programa:

Razvoj gospodarskih dejavnosti na Krasu mora potekati medsebojno usklajeno. Razvoj turizma, ki je ena izmed prednostnih in najperspektivnejših gospodarskih dejavnosti, temelji na enkratnem naravnem in kulturnem okolju Krasa. Parcialni posegi v prostor, ki niso skladni s ciljem ohranjati prostorske kakovosti Krasa, pomenijo nevarnost za izgubo primerjalnih prednosti Krasa za razvoj turizma. Cilj je z medobčinskim sodelovanjem zagotoviti površine za gospodarske cone tako, da se dosega racionalno rabo prostora in komunalno opremljanje ter ohrani kakovost prostora. Medobčinsko načrtovanje gospodarskih con je pomembno tudi z vidika pričakovanega premeščanja gospodarskih con in dejavnosti z obale v njeno zaledje, kamor spadajo tudi prometno dobro dostopni deli Krasa (Sežana, Divača, Hrpelje - Kozina). Vzpodbuja in oživlja se tradicionalne obrtne dejavnosti, znanja in veščine.

Ukrepi za izvajanje prioritete/programa

1. Pri načrtovanju gospodarskih con se:

- vzpostavi medobčinsko planiranje gospodarskih con, ki temelji na medobčinski hierarhiji naselij, upošteva razvoj gospodarskih con v vplivnem območju Krasa, dostop do infrastrukturnih sistemov državne ravni in druge lokacijske dejavnike (prostorski, urbanistični, krajinski in okoljski vidik, nabor dejavnosti, velikost območja, infrastrukturna opremljenost, gravitacijsko zaledje);
- prvenstveno uporabi degradirana industrijska območja in obstoječe gospodarske cone;
- ohrani obstoječe komunalno opremljene gospodarske in poslovne cone, sprememba namembnosti iz proizvodne v stanovanjsko / centralno dejavnost praviloma ni dopustna;
- obstoječe komunalno opremljene manjše obrtne, poslovne in gospodarske cone (v Komnu, Opatjem selu, Senožeah, Dutovljah, Lokvi, Štorjah, Šepuljah, Tomačevici, Hruševici, Kobdilju) ohrani v obstoječem obsegu oz. obsegu potrebnem za delovanje obstoječih in novih mikro in malih podjetij. Prostorske rezerve manjših obrtnih, poslovnih in gospodarskih con se nameni dejavnostim skladnim z vizijo razvoja Krasa (prazne oz. delno izkoriščene površine gospodarskih con so v naslednjih naseljih: Komen, Senožee, Lokev, Hruševica, Kobdilj, Opatje selo³);

³ Po Sprejemu OPN Miren - Kostanjevica bo tudi gospodarska cona v Opatjem selu prazna oz. delno izkoriščena.

- nove večje domače in tuje investicije na področju gospodarstva prednostno locira v pomembnejše, večje in dobro dostopne obstoječe gospodarske cone v naseljih: Sežana, Divača, Hrpelje - Kozina;
 - vzpostavi skupno trženje razpoložljivih kapacitet z vnaprej določenimi cilji, ki jih Kras s takimi investicijami želi, pri čemer se spodbuja razvoj tehnološko naprednega in inovativnega gospodarstva, ki je po vzoru Inkubatorja v Sežani primerno za celotno območje Krasa. Na podlagi tega se potencialnim investitorjem predstavi razpoložljive možnosti gospodarskih con, s predstavljenimi prednostmi in slabostmi oz. omejitvami;
 - objekte v gospodarskih conah oblikuje tako, da so vplivi na podobo kraške krajine in arhitekture čim manjši. Načrtovane gospodarske cone se načrtuje v skladu z uravnoteženim razvojem (npr. eko poslovne cone), ki upošteva in podpira prepoznavnost kraške krajine.
2. Degradirane industrijske in druge površine (opuščen objekt Luna na območju suhozemnega terminala, ranžirni del železniške postaje Sežana, kamnolom Laže, mejni prehodi, opuščena bencinska postaja ob Brestovici pri Komnu, opuščeno in degradirano vojaško območje severno od Kostanjevice na Krasu, opuščena železniška proga v Dolu pri Vogljah) se sanira. Sanacijo se opredeli na podlagi analize, s katero se določi vrsto dejavnosti oz. rabe (proizvodne, logistične, športno-rekreacijske, energetske dejavnosti). V analizi se upošteva ustreznost umestitve v širši prostor, infrastrukturno opremljenost, dostopnost ter naravne in kulturne kakovosti prostora.
 3. Večji posegi (npr. sončne elektrarne, vetrne elektrarne, gospodarske cone, poligoni, turistični kompleksi, infrastrukturni koridorji) v krajino pomenijo njeno razvrednotenje, ker posegi velikega merila niso skladni z značajem drobno strukturirane kraške krajine in so potencialni vir negativnih vplivov na okolje, zato se jih omejuje. Za umeščanje proge za visoke hitrosti v okviru V. panevropskega prometnega koridorja Benetke - Kijev se s strani sektorjev pristojnih za varstvo narave in okolja predlaga proučitev morebitnih drugih potekov.
 4. Tradicionalne gospodarske dejavnosti Krasa (kamnoseštvo, kamnarstvo, vinarstvo, stavbarstvo, idr.) se spodbuja z usmerjanjem idej in sredstev v bolj učinkovito prodajo tradicionalnih izdelkov in znanj, z izboljševanjem pogojev dela na področju teh dejavnosti (npr. finančne in druge spodbude na občinski in državni ravni, projekti s področja uvajanja novih znanj in tehnologij ob ohranjanju tradicionalnih karakteristik izdelkov, možnosti izboljšave kvalitete in količine izdelkov), z ohranjanjem obstoječih in vzpostavitvijo dodatnih izobraževalnih programov ter z njihovo nadgradnjo z znanji potrebnimi za učinkovito trženje izdelkov ali storitev.

3.1.3 Program: Izboljšanje dostopnosti in mobilnosti

Povezava z vodilno temo Strategije Evropa 2020:

- 7. Spodbujanje trajnostnega prometa in odprava ozkih grl v ključnih omrežnih infrastrukturah

Povezava s cilji Strategije prostorskega razvoja Slovenije:

- Razvoj policentričnega omrežja mest in drugih naselij

Opis programa:

Namen programa je izboljšati kvaliteto bivanja in dela Kraševcev ter izboljšati dostopnost obiskovalcev turistične destinacije Kras. Dobra dostopnost Kraševcev do družbene infrastrukture, storitev in delovnih mest v središčih na Krasu in sosednjih regijah je pogoj za družbeni in gospodarski razvoj. Izboljšanje mobilnosti na Krasu bo temeljilo na razvoju in dopolnitvi javnega potniškega prometa s sistemi, primernimi za razpršeno poselitev Krasa. Cilj je zagotoviti sistem prevoza, ki bo lahko deloval ekonomsko vzdržno v kraških razmerah in presegel pomanjkljivosti obstoječih avtobusnih povezav (npr. z večjo fleksibilnostjo povezovanja različnih krajev v različnih kraških občinah med sabo).

Ukrepi za izvajanje prioritete/programa

1. Razvija se javni potniški promet, ki se ga dopolnjuje s sistemi, primernimi za razpršeno poselitev Krasa. Za spodbujanje potencialnih podjetnikov, izvajalcev mobilnih storitev, se izvaja svetovanje na podlagi dobrih praks iz tujine (npr. kombinacija storitev prevozi - dostava). Z medobčinskim sodelovanjem se zagotovi sistem prevoza (zasebni izvajalec ali javno-zasebno partnerstvo), ki lahko v kraških razmerah deluje ekonomsko vzdržno (npr. z večjo fleksibilnostjo povezovanja različnih krajev v različnih kraških občinah med sabo).
2. Posodobi in elektrificira se železniški progi Nova Gorica - Sežana in Divača - Sežana - Opčine.

3.2 Prioriteta 2: Oživljanje krajine, ohranjanje in promocija kulturne dediščine, varovanje narave in razvoj turizma

Namen / cilji:

- ohranjati kraško krajino kot nosilko identitete Krasa in prepoznati njen potencial za razvoj,
- ohranjati kulturno dediščino in jo prepoznati kot razvojno priložnost Krasa,
- preprečevati razvrednotenja naravovarstveno vrednih območij in jih prepoznati kot razvojno priložnost Krasa,
- usmerjati turizem in rekreacijo v mehke, vzdržne oblike turizma in rekreacije, ga uskladiti z značilnostmi prostora kot so kraška krajina, izjemne naravne vrednote, kulturna dediščina (predvsem naselbinska) in kulinarika,
- nadgraditi in povezati obstoječo turistično ponudbo in vzpostaviti pogoje za celoletni turizem,
- izvajati trženje Krasa kot enotne blagovne znamke.

3.2.1 Program: Ohranjanje prepoznavnosti Krasa in kvalitetna obnova stavbnega fonda

Povezava z vodilno temo Strategije Evropa 2020:

- 4. Podpora prehodu na nizko-ogljico gospodarstvo v vseh sektorjih
- 6. Varstvo okolja in spodbujanje učinkovite rabe virov

Povezava s cilji Strategije prostorskega razvoja Slovenije:

- Kulturna razpoznavnost kot temelj nacionalne prostorske prepoznavnosti
- Ohranjanje narave

Opis programa:

Problem so tako objekti kulturne dediščine, kot drugi prazni ali neustrezno obnovljeni stanovanjski in gospodarski objekti. Naselbinska dediščina z značilno kraško arhitekturo in strnjenimi naselji je ena izmed nosilk identitete Krasa. S projektom izrabe in obnove obstoječega stavbnega fonda bodo doseženi cilji racionalne rabe prostora (omeji se potrebo po širitvi stavbnih zemljišč), varčne rabe energije in ohranjanja kakovosti prostora z vključevanjem tradicionalnih znanj. V obnovo se vključi Središče za oblikovanje in obdelavo kamna, Interdisciplinarni svetovalni center stavbarstva v sodelovanju z Zavodom za varstvo kulturne dediščine, lokalni obrtniki in lastniki objektov.

Ukrepi za izvajanje prioritete/programa

1. Kraška krajina, kulturna dediščina, predvsem naselbinska dediščina, profana in sakralna stavbna dediščina ter izjemni naravni potenciali Krasa, kot so zavarovana območja (parki), naravne vrednote, območja Natura 2000, specifične naravne danosti in geološka dediščina predstavljajo osnovo za razvoj raziskovalno-izobraževalnih dejavnosti, naravovarstvenega in kulturno-zgodovinskega turizma. Spodbuja se znanstveno raziskovalno dejavnost, organizira raziskovalno-izobraževalne tabore, seminarje, terenske ogleda, posebne turistične programe v sodelovanju z lokalnimi strokovnjaki in prebivalci.
2. Razvoj se prilagodi izjemnostim Krasa tako, da se posege v prostor usmerja v manj ranljiva območja ohranjene narave in z usklajenim načrtovanjem išče rešitve, ki so sprejemljive za naravo tako v formalno zavarovanih območjih kot izven njih. Ohranja se kraška gmajna.
3. Ohranja se specifične kulturne prvine Krasa kot so suhi zidovi, lokve, kali in vodnjaki ter s tem prispeva k zadrževanju deževnice in njeni uporabi v sušnem obdobju ali v primeru požarov.
4. Kvalitetno obnovo stavbnega fonda na Krasu se zagotovi z:
 - informiranjem širše (lokalne) javnosti o vrednosti (tudi ekonomske) naselbinske in arhitekturne dediščine⁴ ter njenem pomenu za ekonomski in splošni razvoj območja, v povezavi s turističnim (gospodarskim) in družbenim razvojem;
 - izobraževanjem lastnikov, projektantov in izvajalcev o sodobnih možnostih na področju kvalitetne obnove in o tem, da je mogoče v starem stavbnem fondu urejati bivališča skladna s sodobnimi potrebami;
 - finančnimi ukrepi (npr. nepovratna sredstva, ugodni krediti, spodbudna davčna zakonodaja);
 - izboljšanjem energetske učinkovitosti stavb;

⁴ Ohranjena kulturna dediščina je primerjalna prednost pri prijavi na različne evropske razpise in podlaga za razvoj turizma.

- vzpostavitev Interdisciplinarnega svetovalnega centra stavbarstva v povezavi s kamnolomom, kjer bo mogoče ne enem mestu dobiti vse strokovne nasvete in se seznaniti s primeri dobre prakse (energetska obnova stavb, tradicionalna gradnja in ohranjanje stavbne dediščine, varstvo vodnih virov, baza lokalnih izvajalcev s specifičnimi znanji, itd.).
5. V Sežani se vzpostavi Središče za oblikovanje in obdelavo kamna, s katerim se ohranja obstoječe znanje o obdelavi in oblikovanju kamna s praktičnim in teoretičnim izobraževanjem, ter hkrati nadgrajuje ter skrbi za nadaljnji razvoj kamnoseške obrti in celotnega kamnoseškega področja. Središče bo imelo pomembno vlogo tudi v promocijskem in turističnem smislu. V Središču za oblikovanje in obdelavo kamna se poseben del nameni promociji kamna (različne vrste, obdelave, izdelki) in prodaji izdelkov, kjer se bodo turisti in obiskovalci lahko preizkusili tudi v praktičnem klesanju kamna.
 6. Izkoriščanje nahajališč naravnega kamna - apnenca se dopušča zaradi ohranjanja in razvoja tradicionalnih oblik kamnoseštva in stavbarstva v povezavi z ohranjanjem stavbne dediščine na Krasu. Dovoljeno je tudi podzemno izkoriščanje za potrebe stavbarstva. Potrebe po izkoriščanju se uskladi z varstvenimi zahtevami, upošteva se ukrepe za zmanjševanje vplivov na okolje in čim manjšo vidno izpostavljenost. Širjenje območij pridobivalnih prostorov namenjenih pridobivanju tehničnega kamna je dovoljeno. Vsa območja širitve pridobivalnih prostorov tako tehničnega kamna kot kamna za potrebe stavbarstva se določi s prostorskimi izvedbenimi akti. Za vsako posamezno lokacijo se določi tehnologijo izkoriščanja in sprotno sanacijo odkopnih polj.

3.2.2 Program: Turistična destinacija Kras⁵

Povezava z vodilno temo Strategija Evropa 2020:

- 6. Varstvo okolja in spodbujanje učinkovite rabe virov
- 11. Povečanje institucionalnih zmogljivosti in zagotavljanje učinkovite javne uprave

Povezava s cilji Strategije prostorskega razvoja Slovenije:

- Kulturna razpoznavnost kot temelj nacionalne prostorske prepoznavnosti

Opis programa:

Namen programa je okrepiti prepoznavnost Turistične destinacije Kras s skupno promocijo enotne blagovne znamke »Kras«, povezati turistično ponudbo in turistična središča, razvijati ne masovni turizem, ki je primeren za Kras ter dopolnjevati turistično infrastrukturo. Turistično ponudbo zasnovati na primerjalnih prednostih Krasa kot so npr. specifične naravne danosti, geološka dediščina, visoka biotska raznovrstnost, kraška krajina. Oživljati tradicionalne obrti kot dodatno turistično ponudbo.

Ukrepi za izvajanje prioritete/programa

⁵ V sklopu projekta KRAS-CRSO je bil izdelan tudi Načrt za usklajeno upravljanje sprejemnih centrov.

1. Za krepitev prepoznavnosti turistične destinacije Kras se:
 - izvaja skupna in aktivna promocija enotne blagovne znamke »Kras«, ki združuje že uveljavljene blagovne znamke turističnih znamenitosti, gospodarstva in kmetijstva z ostalo lokalno turistično ponudbo vezano na kraško krajino, izjemne naravne vrednote, kulturno dediščino (predvsem naselbinsko), geološko dediščino in kulinariko;
 - poveže pomembnejša tematsko specifična turistična središča nacionalnega in mednarodnega pomena (Regijski park Škocjanske jame, Kobilarna Lipica, Štanjel, dolina Glinščice, ostanki prve svetovne vojne (v občini Komen in Miren-Kostanjevica)) med sabo, z lokalno ponudbo in lokalnimi akterji (npr. lokalni vodiči), kakor tudi z dopolnilnimi dejavnostmi na kmetijskih gospodarstvih in malo ekonomijo (npr. družinska podjetja, male obrtne delavnice, gostišča,...) na Krasu, s sosednjimi regijami in čezmejno.

2. Za razvoj turizma se:
 - izboljša dostopnost do turističnih krajev in rekreativnih območij z javnim prevozom, organiziranimi turističnimi prevozi med pomembnejšimi turističnimi središči in dodatnimi oblikami okolju prijaznega individualnega prometa (npr. kolesa, električna kolesa, električni motorji);
 - vzpostavi načrt upravljanja (vzdrževanje in dopolnjevanje) turistično rekreacijskih poti, predvsem kolesarskega omrežja z dodatnimi kolesarskimi povezavami ter potrebno podporno infrastrukturo (npr. skupna karta kolesarskega omrežja, skupni spletni portal kolesarskih poti, asistenca na terenu). Kolesarsko omrežje je eden pomembnih nosilcev razvoja vzdržnega turizma, saj omogoča razvoj turizma tudi v manj dostopnih predelih in hkrati predstavlja osnovno ogrodje, na katerega se veže tudi ostala raznolika ponudba Krasa;
 - dopolnjuje število in različne oblike turističnih nastanitev, tudi kampov. Nastanitve se prednostno zagotavlja s prenovo obstoječega stavbnega fonda, kar pozitivno vpliva na ohranjanje kraške krajine in prezentacijo arhitekturne dediščine Krasa. V primeru gradnje novih turističnih nastanitvenih objektov na robovih kraških vasi mora biti merilo in tipologija objektov skladna z obstoječo specifično kraško arhitekturo. Lokacije za kampe na Krasu se opredeli na podlagi analize, ki vključuje dejanske potrebe, pokritost z drugimi oblikami nastanitve, dostopnost z javnim prevozom, bližino centralnih naselij, bližino komunalnih priključkov in vplivov na okolje.

3. Razvija se vzdržne oblike turizma in rekreacije, ki temeljijo na specifičnih naravnih, geoloških in kulturnih danostih Krasa ter tradicionalnih , kot so: krasoslovni, izletniški, jamski, botanični turizem, opazovanje ptic, raziskovalno-izobraževalni, kulturni, kmečki, gastronomski, vinski, konjeniški in zdraviliški (speleoterapija) turizem, pohodništvo, kolesarstvo, šolski, mladinski in kongresni turizem. Zagotovi se celoletno turistično ponudbo.

3.3 Prioriteta 3: Razvoj primarnih dejavnosti, vzdržna in učinkovita raba naravnih virov in preprečevanje negativnih vplivov podnebnih sprememb⁶

Namen / cilji:

- povečati obseg in kakovost kmetijskih pridelkov oz. živil z zaščiteno geografsko označbo (npr. kraški pršut, teran PTP), s kmetijstvom povezanih dejavnosti (npr. predelava mesa, mleka, zelenjave, sadja, ...) in število kvalitetnih delovnih mest,
- omogočiti umeščanje kmetijskih objektov v prostor,
- ohranjati primestne gozdove v bližini večjih naselij (Sežana, Divača, Hrpelje - Kozina),
- izboljšati požarno varnost gozdov, zagotavljati varnost pred škodljivim delovanjem vetra, zmanjševati neugodne posledice suše oz. pomanjkanja vode,
- skrbeti za ustrezno kakovost kraškega vodonosnika, kakovostno, stalno in racionalno oskrbo Krasa s pitno vodo,
- uskladiti izkoriščanje mineralnih surovin z zahtevami varstva krajine in kulturne dediščine,
- povečati delež rabe obnovljivih virov energije s povečanjem izkoriščanja lesne biomase, izrabo energije sonca in vetra, z upoštevanjem varstva krajine, kulturne dediščine in narave.

3.3.1 Program: Razvoj kmetijstva

Povezava z vodilno temo Strategije Evropa 2020:

- 6. Varstvo okolja in spodbujanje učinkovite rabe virov

Povezava s cilji Strategije prostorskega razvoja Slovenije:

- Preudarna raba naravnih virov

Opis programa:

Kraška krajina je drobno strukturiran preplet vinogradov, travnikov, pašnikov, njiv v vrtačah, travniškega gozda, kraške gmajne in borovih gozdov. Namen programa je oživljanje kmetijstva, prilagojenega specifičnim naravnim danostim na Krasu, ki je pogoj za ohranjanje kraške krajine in identitete Krasa. Z vzpodbujanjem kmetovanja se ohranjajo krajinske prvine kot so suhi zidovi, pastirske hiške, kali in štirne. Lokalni pridelki in kulinarika (določeni pridelki, npr. teran, kraški pršut - kmetijski pridelki z zaščiteno geografsko označbo, so zaradi specifičnih naravnih danosti značilni samo za Kras, kar je primerjalna prednost) so pomemben del turistične ponudbe.

Ukrepi za izvajanje prioritete/programa:

1. Zagotovi se družbeno - ekonomsko ugodno okolje, ki obstoječe kmete podpira, da svojo dejavnost ohranjajo oziroma širijo ter ostale spodbuja, da se s kmetijstvom začnejo ukvarjati, zato se:
 - določijo perspektivne in dopustne oblike kmetovanja na Krasu skladne s specifičnimi naravnimi danostmi ter informira kmete o tem,
 - določijo prioritete pri dodeljevanju subvencij,

⁶ V sklopu projekta KRAS-CRSO sta bili izdelani tudi Študija o Krasu in Smernice za upravljanje naravnih območij na Krasu.

- v občinskih prostorskih načrtih dopuščajo take vrste gradenj in v takem obsegu, da podpirajo kmetijsko dejavnost in hkrati ohranjajo kulturne vrednote naselij in krajine,
 - združuje nosilce kmetijskih dejavnosti in nudi podporo pri pridelavi, predelavi in trženju izdelkov (npr. s posredovanjem informacij glede pridobivanja različnih certifikatov, glede pridobivanja sredstev za skupne projekte),
 - izvajajo usmerjeni ukrepi (finančne spodbude, izobraževanje, olajšave, prednosti), s katerimi se vzpostavi komplementarni sistem tržnega in dopolnilnega-samooskrbnega kmetijstva, ki bo na čim bolj ekonomsko upravičen način vzdržno izkoriščal naravni potencial kmetijskih površin in s tem podpiral naravovarstvo in turizem,
 - spodbuja promet s kmetijskimi zemljišči med kmeti, zaposlovanje v kmetijstvu, tradicionalne oblike kmetovanja, uvajanje dopolnilnih dejavnosti na kmetijskih gospodarstvih, prepoznavnost geografsko zaščitene kmetijskih pridelkov, koordinirano sodelovanje na čezmejnem področju, horizontalno povezovanje med nosilci kmetijskih dejavnosti,
 - spodbuja se obnovo vinogradov, pašnikov (tudi ekstenzivno pašništvo na kmetijsko manj primernih zemljiščih), travnikov in suhih zidov ter njivskih površin (npr. njive v vrtačah) na območjih z ugodnejšimi talnimi razmerami (debelejši sloj prsti). Goji se rastline, ki prenašajo specifične rastiščne razmere (tla, podnebje, pomanjkanje vode). Ne uvaja se kultur, ki potrebujejo namakanje,
 - vzpodbujati tradicionalno kmetijsko rabo, predvsem z vidika ustrezne rabe prostora, ki prispeva k ohranjanju prepoznavne krajine Krasa.
2. Izvaja se agromelioracije kmetijskih zemljišč (izravnava zemljišč, krčitev grmovja in dreves, nasipavanje rodovitne zemlje, ureditev poljskih poti, izdelava teras, ureditve kraških pašnikov). Upošteva se tipiko kraške krajine, preprečuje spontano zaraščanje kmetijskih zemljišč in s tem ohranja biodiverzitetu. Za zaščito kmetijskih zemljišč pred močnimi vetrovi in erozijo tal se ohranja in obnavlja suhe zidove v tradicionalnem kraškem stilu.
 3. V prostorskih aktih občin se površine za objekte namenjene kmetijski dejavnosti zagotovi v sklopu obstoječih naselij. V kolikor v naselju zaradi strnjivosti ni prostorskih možnosti za širitve kmetijskih gospodarstev, se z ustrežno presojo z vidika ohranjanja krajine in okoljske sprejemljivosti omogoči širitve dislocirano ali na robovih naselij. Opredeli se pogoje za postavljanje enostavnih in nezahtevnih kmetijskih objektov izven območij naselij. V primeru potreb po umeščanju večjih gospodarskih objektov izven naselij se izvede celovito interdisciplinarno presojo individualnih pobud.
 4. V postopek načrtovanja kmetijske dejavnosti se vključi vse pristojne strokovne službe, za reševanje problematike divjih zveri in divjadi, pa predvsem službo pristojno za ohranjanje narave in lovce. Opredeli se območja, ki se prednostno namenajo razvoju kmetijske dejavnosti in območja ključna za varstvo divjih zveri in divjadi ter vzpostavi učinkovit mehanizem za npr. varstvo pašnih živali pred napadi zveri in krokarji, varstvo kmetijskih površin pred divjadjo in ptiči (njive, travniki, pašniki, trajni nasadi).

3.3.2 Program: Varstvo pred požari

Povezava z vodilno temo Strategije Evropa 2020:

- 5. Spodbujanje prilagajanja na podnebne spremembe ter preprečevanja in upravljanja tveganj
- 6. Varstvo okolja in spodbujanje učinkovite rabe virov

Povezava s cilji Strategije prostorskega razvoja Slovenije:

- Prostorski razvoj usklajen s prostorskimi omejitvami

Opis programa:

Namen programa je priprava preventivnih ukrepov za zmanjševanje možnosti požarov v naravnem okolju. Kraški gozdovi sodijo v sam slovenski vrh požarne ogroženosti.

Ukrepi za izvajanje prioritete/programa:

1. Izvaja se preventivne ukrepe:

- izogiba se umeščanju dejavnosti, pri katerih je verjetnost za nastanek požara velika. Izdela se pregled stanja na področju požarne varnosti in določi potrebne dodatne zaščitne ukrepe ter organizira skupno iskanje sredstev za njeno izgradnjo ob vzporednem vzdrževanju obstoječe protipožarne infrastrukture;
- širšo javnost se izobražuje o pomenu gozda za Kras, požarnem varstvu gozdov in naravnega okolja (delavnice in predstavitve varnega dela v gozdu, gojenja gozdov in ekonomike gozdarstva za lastnike gozdov, delom s šolsko mladino (seznanjanje o pomenu požarnega varstva gozdov in naravnega okolja že v osnovni šolah), izdelavo publikacij oz. brošur, postavitvijo informativnih panojev na »frekventnih točkah«, kjer se zadržuje veliko ljudi in postavitvijo spominske sobe gozdarstva.

3.3.3 Program: Varstvo kraškega vodonosnika in oskrba Krasa s pitno vodo

Povezava z vodilno temo Strategije Evropa 2020:

- 6. Varstvo okolja in spodbujanje učinkovite rabe virov

Povezava s cilji Strategije prostorskega razvoja Slovenije:

- Varstvo okolja

Opis programa:

Kraški vodonosnik je vir pitne vode za Kras in Obalo. Zaradi geološke zgradbe je zelo ranljiv za onesnaženja zaradi poselitve, industrije, kmetijstva in prometa. Varstvo vodnega vira je treba zagotavljati na medobčinski ravni in izven ožjega območja Krasa. Po Strategiji prostorskega razvoja Slovenije (2004) je Kras vododeficitarno območje, zato je oskrba Krasa s pitno vodo eden od omejitvenih dejavnikov razvoja poselitve in drugih dejavnosti, ki lahko vplivajo na kakovost vode, kar je treba upoštevati pri načrtovanju razvoja naselij. Vododeficitarne razmere je treba upoštevati tudi pri načrtovanju razvoja gospodarstva, kmetijstva in turizma. Dejavnosti, ki potrebujejo večje količine tehnološke vode in vode za namakanje za Kras niso primerne.

Ukrepi za izvajanje prioritete/programa

1. Kakovost kraškega vodonosnika in stalna, kakovostna oskrba s pitno vodo se zagotovi z naslednjimi ukrepi:
 - v prostorskih planih se razvojne potrebe poselitve, gospodarstva in turizma uskladi z razpoložljivimi vodnimi viri,
 - zagotovi se maksimalno opremljenost prebivalstva z vodovodnim omrežjem, ustreznost sistema in kakovost upravljanja,
 - izvaja se operativni program odvajanja in čiščenja komunalnih odpadnih voda, pri čemer se zaradi pomena vodnega vira za oskrbo Obale pridobi dodatna sredstva za izvajanje programa;
 - opredeli se naselja, ki bodo opremljena z lokalnim kanalizacijskim omrežjem, na podlagi realnih finančnih načrtov občin, v ostalih območjih pa se spodbuja izgradnja individualnih malih komunalnih čistilnih naprav, pri čemer je nujno individualne sisteme »vključiti« v razširjeni javni sistem s popolnim inšpekcijskim nadzorom,
 - izvaja se sanacija in preprečuje nastanek novih divjih odlagališč z organizacijo večih zbirnih centrov in večkratnega odvoza kosovnih odpadkov ter z vzpostavitvijo nadzora in sankcioniranja,
 - spodbuja se sonaravno in ekološko kmetovanje in uporabo za okolje manj obremenjujočih fitofarmaceutskih sredstev - integrirana pridelava grozdja, z izobraževanjem kmetov in delovanjem službe pristojne za kmetijstvo na terenu,
 - izvaja se medobčinski monitoring,
 - sklene se medobčinski dogovor o skupnem varovanju vodnih virov, ki služi celotnemu Krasu in širše.

3.3.4 Program: Oskrba Krasa z energijo⁷

Povezava z vodilno temo Strategije Evropa 2020:

- 5. Spodbujanje prilagajanja na podnebne spremembe ter preprečevanja in upravljanja tveganj

Povezava s cilji Strategije prostorskega razvoja Slovenije:

- Preudarna raba naravnih virov

Opis programa:

Namen programa je trajnostna raba obnovljivih virov energije z upoštevanjem naravnih in kulturnih kakovosti kraške krajine.

Ukrepi za izvajanje prioritete/programa:

1. Na podlagi lokalnih energetskega konceptov se optimizira regionalna samooskrba z energijo in vzpostavi učinkovito regionalno in lokalno (občinsko) energetskega načrtovanje in svetovanje.
2. Rabo obnovljivih virov energije na Krasu se, glede na izjemne naravne geomorfološke pojave, varovana območja narave in kulturno dediščino se usmerja v izkoriščanje lesne biomase. Zagotovi se postopen prehod ogrevanja javnih stavb in nekaterih manjših strnjjenih naselij iz fosilnih goriv na ogrevanje z lesno biomaso. V eni izmed

⁷ V sklopu projekta KRAS-CRSO so bile izdelane tudi Pobude za širjenje strategij za varčevanje z energijo.

gospodarskih con (npr. v Sežani, Divači ali Kozini) se izvede biomasni logistični in trgovski center oz. borzni center ter prouči možnost povezovanja lastnikov zaraščajočih se parcel s predelovalci lesne biomase.

3. Izkoriščanje sončne energije je sprejemljivo na območjih stavbnih zemljišč, predvsem na objektih v gospodarskih conah. Na drugih objektih v naselij je dovoljena uporaba le takih sistemov za izkoriščanje sončne energije, ki nimajo vizualnega vpliva na krajinsko in arhitekturno podobo Krasa, saj je v prihodnosti na tem področju pričakovati razvoj in s tem večje možnosti za izkoriščanje sončne energije tudi v območjih izjemnih krajinskih in arhitekturnih vrednosti.

Izkoriščanje sončne in vetrne energije v odprti krajini na Krasu je manj primerno zaradi vpliva na vizualno podobo krajine in zavarovane vrste živali. Pri umeščanju vetrnih in sončnih elektrarn v prostor je vidni vpliv eden izmed pomembnejših vplivov. Značilnosti in razsežnosti posega, tako postavitve objektov kot omrežij (daljnovodov, cestne infrastrukture) vplivajo na trajne spremembe krajinske slike v razmeroma velikem vplivnem območju. Na oceno vpliva na vidne značilnosti vpliva predvsem stanje prostora, raba prostora, oblikovanost reliefa, obiskanost območja in vidna izpostavljenost lokacij. Glede na obveze, da Republika Slovenija poveča delež rabe obnovljivih virov energije, je tudi na Krasu treba iskati ustrezne rešitve, vendar morajo biti skladne s ciljem ohranjanja identitete Krasa. Pred umeščanjem na Kras je treba preveriti dejanski potencial (privlačnost) prostora in ranljivost prostora za vetrne in sončne elektrarne, pri čemer se preverja alternativne rešitve lokacij in tehnologij ter upošteva ekonomska upravičenost investicij.

3.4 Prioriteta 4: Sodelovanje deležnikov pri prostorskem planiranju ter izvajanju programov in projektov

Namen / cilji

Okrepiti medobčinsko sodelovanje, zato da se ohrani in doseže:

- celovitost in identiteto Krasa,
- uravnotežen prostorski razvoj in konsenz o omejevanju urbanizacije,
- učinkovito izkoristi ekonomski potencial območja,
- poveča ekonomičnost in učinkovitost izvajanja razvojnih programov in projektov.

3.4.1 Program: Geopark Matični kras⁸

Povezava z vodilno temo Strategije Evropa 2020:

- 6. Varstvo okolja in spodbujanje učinkovite rabe virov
- 11. Povečanje institucionalnih zmogljivosti in zagotavljanje učinkovite javne uprave

Povezava s cilji Strategije prostorskega razvoja Slovenije:

- Skladen razvoj območij s skupnimi prostorsko razvojnimi značilnostmi

Opis programa:

⁸ V sklopu projekta KRAS-CARSO je bila pripravljena tudi študija izvedljivosti vzpostavitve geoparka na Krasu.

Za ohranitev identitete Krasa, ki v osnovi predstavlja geološki, naravoslovni fenomen mednarodnega pomena in na nacionalni ravni pomembno krajinsko prepoznavno območje s številnimi območji kulturne dediščine, je ključnega pomena ustrezno upravljanje. Primerna oblika upravljanja tako posebnega območja kot je Kras je Geopark, ki ga ustanovijo lokalne skupnosti in se s tem dogovorijo za trajnosten način razvoja, ki izhaja iz naravnih in kulturnih danosti. Geopark Matični kras bo tako pomenil ustaljen način sodelovanja in dogovarjanja lokalnih skupnosti, strokovnih institucij in resornih ministrstev, ter bo temeljil na dogovorjenih skupnih ciljih ustreznega razvoja območja, ki izhajajo tako iz geološke dediščine in ostalih prepoznanih značilnosti Krasa, ki sooblikujejo njegovo identiteto. Z ustanovitvijo geoparka bo mogoče združevati varstvo, promocijo in trženje geološke dediščine v povezavi z drugo naravno dediščino, kulturno dediščino, kraško krajino, tradicionalnimi obrtmi in turizmom.

Ukrepi za izvajanje prioritete/programa

1. Vzpostavi se geopark (s ciljem čezmejnega geoparka) z namenom s spodbujanja usklajene trajnostne rabe geoloških, geomorfoloških in drugih naravnih danosti, ter kraške krajine in kulturne dediščine ter s tem prispevanja k njihovem varovanju.
 2. Zasnuje se koordinirano upravljanje območja, s ciljem ohraniti lastnosti Matičnega krasa in s poudarkom na skupnem prostorskem načrtovanju.
 3. Pripravi se gradivo za vpis geoparka v UNESCOVO mrežo.
- Izboljša se prepoznavnost območja z izobraževanjem, preko različnih dejavnosti povezanih s skupno blagovno znamko »Kras«, z različnimi oblikami ekološkega turizma s poudarkom na geoturizmu. Za te namene se uredi in vzpostavi vso podporno infrastrukturo (npr. informacijski centri in točke, opremljene in urejene peš in kolesarske poti, informacijske table, promocijski material itd.).

3.4.2 Program: Skupna prostorska zasnova Krasa

Povezava z vodilno temo Strategije Evropa 2020:

- 5. Spodbujanje prilagajanja na podnebne spremembe ter preprečevanja in upravljanja tveganj
- 6. Varstvo okolja in spodbujanje učinkovite rabe virov
- 7. Spodbujanje trajnostnega prometa in odprava ozkih grl v ključnih omrežnih infrastrukturah
- 11. Povečanje institucionalnih zmogljivosti in zagotavljanje učinkovite javne uprave

Povezava s cilji Strategije prostorskega razvoja Slovenije:

- Racionalen in učinkovit prostorski razvoj
- Skladen razvoj območij s skupnimi prostorsko razvojnimi značilnostmi
- Prostorski razvoj usklajen s prostorskimi omejitvami

Opis programa:

Kras je izjemen prostor s prepoznano in še vedno dobro ohranjeno identiteto tako na nacionalni kot na mednarodni ravni. Za ohranitev identitete Krasa je ključno nadgraditi že vzpostavljeno medobčinsko povezovanje in sodelovanje tudi na področju prostorskega načrtovanja. S tem se bo zagotovilo celovito urejanje prostora in preprečilo razvrednotenje identitete. S celovitim urejanjem prostora oz. skupno prostorsko zasnovo se bo obravnavalo vsebine medobčinskega pomena z vidika celotnega funkcionalno zaokroženega območja Krasa:

- razvoj naselij oz. policentrični urbani sistem,

- umeščanje gospodarskih con,
- širitve stavbnih zemljišč za potrebe stanovanjske gradnje,
- obnova obstoječega stavbnega fonda kot ohranjanje kulturne dediščine,
- območja kmetijskih in gozdnih zemljišč kot ohranjanje kraške krajine in biodiverzitete,
- območja pomembna za razvoj turizma.

Ukrepi za izvajanje prioritete/programa

1. Konkretizirati Zasnovo prostorskega razvoja, ki je izdelana v okviru projekta CSN. Za posamezne investicije izdelati Regionalne prostorske načrte.

3.4.3 Drugi ukrepi za izvajanje prioritete⁹

1. Potrdi se strateške cilje za razvoj Krasa in prostorski razvoj izvaja v skladu s sprejeto vizijo in cilji. Potrditev prioritete in ukrepov vseh deležnikov na Krasu se bo posledično odražala v usklajenih prostorskih aktih in skupnih razvojnih projektih.
2. Medobčinska koordinacijska skupina naj sledi zastavljenim prioritetam oz. ciljem in po potrebi vključuje predstavnike sektorjev in gospodarstva. Namen medobčinske koordinacijske skupine je usklajevanje pri načrtovanju prostora s cilji in prioritetami CSN ter Smernicami za izvedbene prostorske akte občin na Krasu. Naloga medobčinske prostorske koordinacijske skupine je tudi sodelovanje pri oblikovanju stališča posamezne kraške občine do prostorskih ureditev državnega pomena na Krasu.
3. V regionalni razvojni program, območni razvojni program in druge skupne razvojne projekte se vključijo prioritete in predlagani ukrepi CSN.
4. V izvajanje skupnih razvojnih projektov in prostorskega načrtovanja področij medobčinskega pomena se aktivno vključijo deležniki in lokalne skupnosti.
5. Povezovanje na področju gospodarstva, človeških virov, kulture in inštitucij mora postati uveljavljena praksa.

⁹ V sklopu projekta KRAS-CARSO je bila preverjena tudi možnost ustanovitve Evropskega združenja za teritorialno povezovanje.

4 Zasnova prostorskega razvoja Krasa

Zasnova prostorskega razvoja Krasa je usmerjana v ohranjanje identitete Krasa, ohranjanje vitalnosti podeželja ob omejevanju njegove urbanizacije in krepitev policentričnega urbanega sistema.

Severozahodni del med Križem in Kostanjevico na Krasu, območje Lipice, območje Vremske doline so območja z izrazitim prepletanjem krajinsko prepoznavnih območij, območij pomembnih za ohranjanje naselbinske dediščine in območij večje koncentracije naravnih območij.

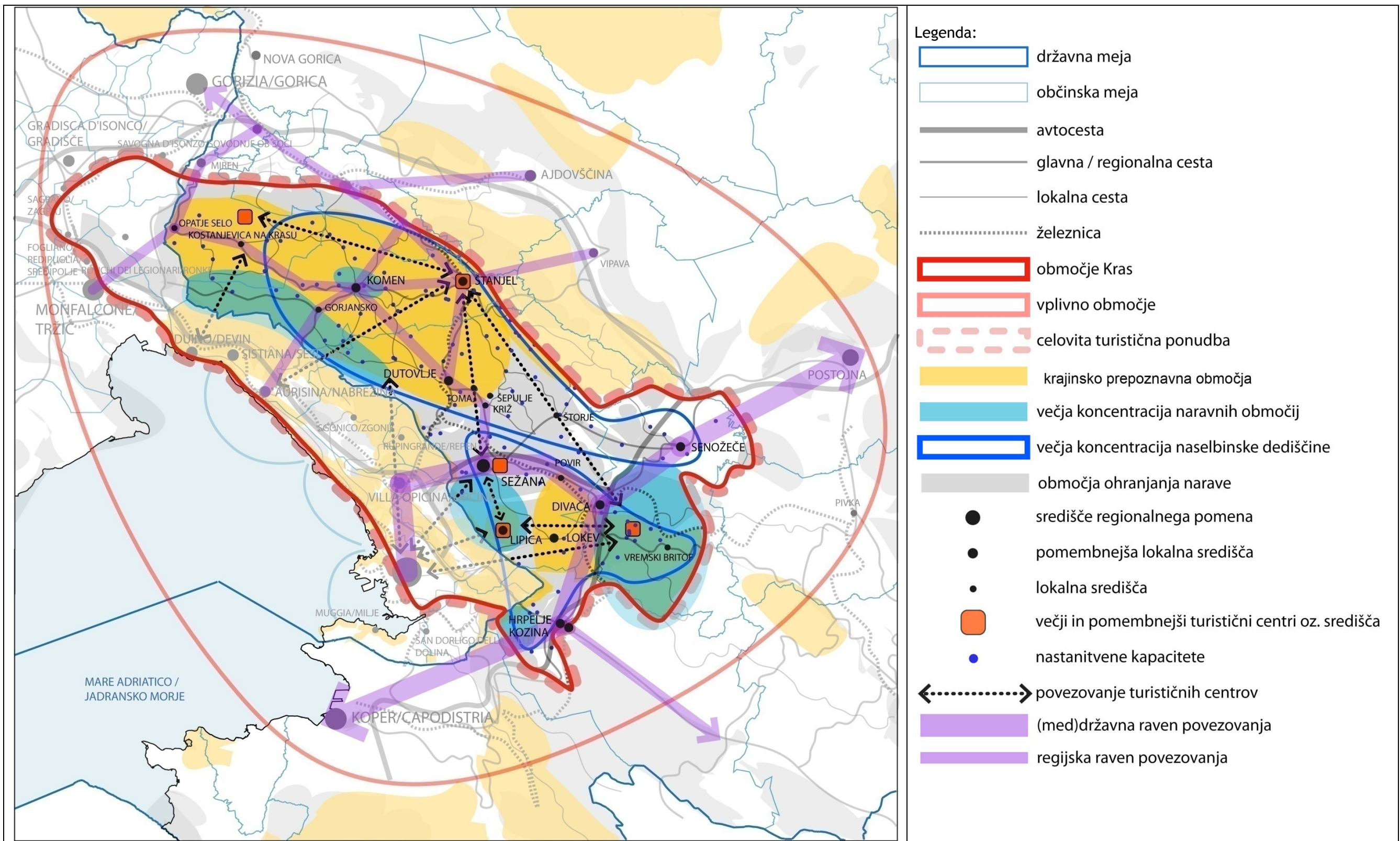
Krajinsko prepoznavna območja na Krasu so: tržaško komenski Kras, območje Lipice in Škocjanske jame z okolico.

V območjih večje koncentracije naselbinske dediščine se razvoj prednostno usmerja v prenovu obstoječega stavbnega fonda. Večji koncentraciji naselbinske dediščine se nahajata v severni polovici Krasa, ki obsega večja naselja: Komen, Gorjansko, Štanjel, Dutovlje, Tomaj, Šepulje, Križ, Štorje, Senožeče, in v južni polovici Krasa, ki obsega večja naselja: Sežana, Povir, Lipica, Lokev, Divača, Vremski Britof, Hrpelje Kozina.

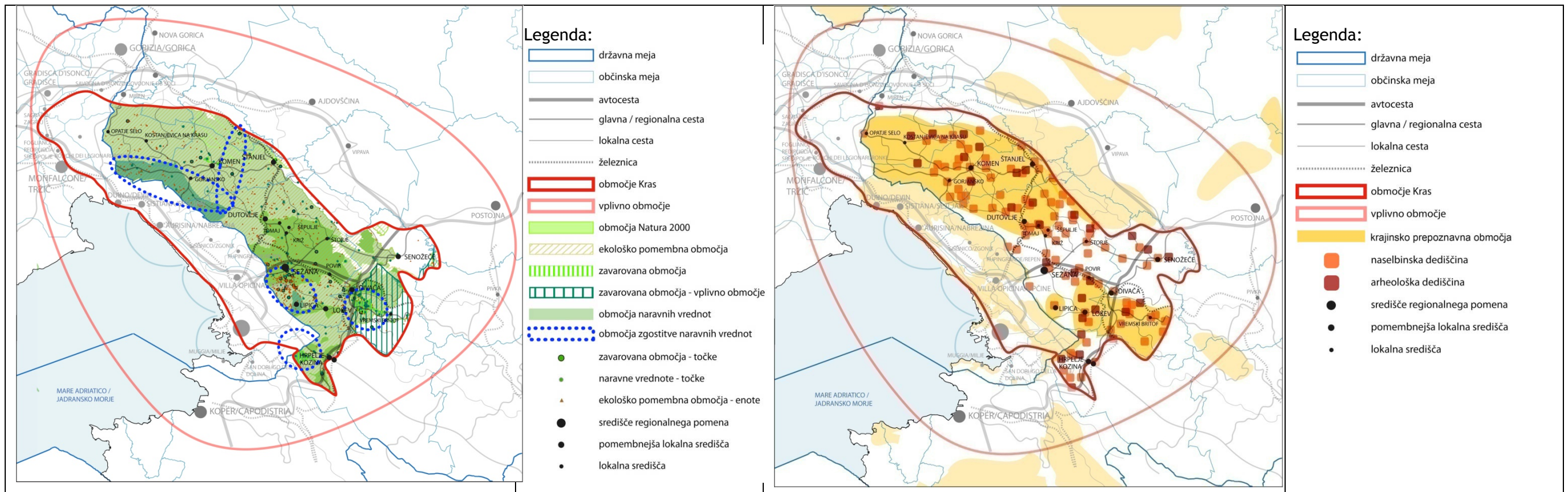
Najpomembnejša območja za ohranjanje narave so območje Komna, Brestoviški dol, območje Gropajske gmajne, dolina Glinščice, območje Škocjanskih jam in Vremska dolina, zato se posege v prostor umešča v območja z nizko stopnjo naravne ohranjenosti.

Turizem in rekreacijo na Krasu se povezuje z značilnostmi prostora, poudarja njegove prednosti ter ohranja prostorske kvalitete. Pomembnejša turistična središča (Park Škocjanske jame, Lipica, Štanjel in Dolina Glinščice) se povezuje z lokalno turistično infrastrukturo (nastanitvene kapacitete, gostinstvo, tematske konjeniške, kolesarske in pohodniške poti, informacijske točke, ipd.), ki se jo vzdržuje in dopolnjuje tako na območju slovenskega Krasa kot čezmejno.

Naselja z največjim razvojnim potencialom so: Sežana, Divača, Hrpelje-Kozina, Opatje selo - Kostanjevica na Krasu, Komen, Dutovlje in Senožeče. Našteta naselja se opremlja z dejavnostmi (stanovanja, oskrbne dejavnosti, družbene / upravne / centralne dejavnosti, proizvodne / obrtne dejavnosti) upoštevajoč hierarhijo naselij ter demografski in gospodarski razvoj občin. Z namenom implementacije načel trajnostnega razvoja in skladnega razvoja funkcionalno zaokroženega območja Krasa se krepiti funkcijsko povezovanje in dopolnjevanje pomembnejših središč lokalnega pomena in središč lokalnega pomena med sabo. Sežana se funkcijsko povezuje z Novo Gorico, Koprom in Postojno kot s središči nacionalnega pomena ter s Trstom, Gorico in Vidmom čezmejno.

Slika 1: Zasnova prostorskega razvoja Krasa

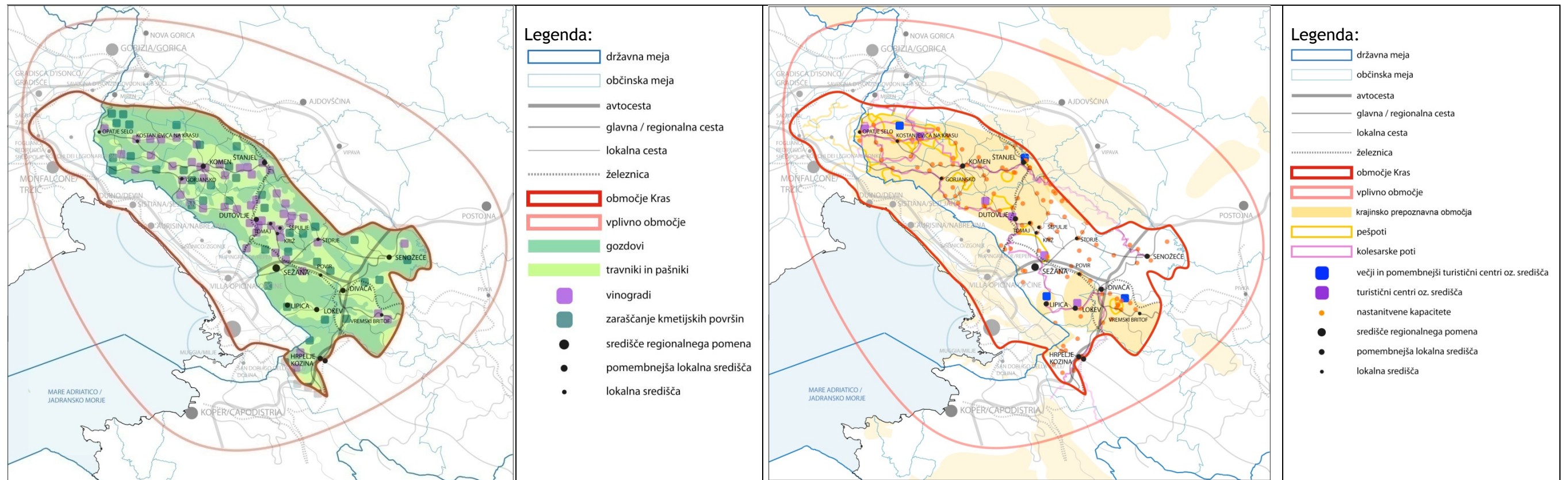

Slika 2: Ohranjanje narave

- Območje Kras je svetovni fenomen, izjemna naravna dediščina svetovnega in nacionalnega pomena, zaradi tega naj bodo posegi in razvoj skladni s cilji ohranjanja in varovanja izjemnosti Krasa.
- Izjemnosti Krasa so izjemen razvojni potencial oziroma razvojna priložnost. Za ohranitev teh izjemnosti Krasa, je potreben poseben pristop k razvoju oziroma k upravljanju območja.
- Izjemnosti Krasa se ohranja na način, da se izogiba prostorskim ureditvam in dejavnostim, ki bi posledično lahko razvrednotile te izjemnosti.

Slika 3: Območja kraške krajine in kulturne dediščine

- Kraška krajina in kulturna dediščina sta pomembni nosilki identitete Krasa. Kraška krajina je odraz kmetijske dejavnosti, gozdarstva in izvajanja ostalih dejavnosti v odprtem prostoru. Na območju Krasa so kot najpomembnejša krajsko prepoznavna območja: območja Lipice, severozahodni del Krasa od Križa do Opatjega sela in jugovzhodni del, ki obsega območje med Povirjem, Divačo, Vremskim Britofom in Lokvijo, kjer se kmetijstvo prvenstveno usmerja v ohranjanje za Kras tipične kulturne krajine.
- Za ohranitev arhitekturne identitete Krasa se naselbinsko in arhitekturno dediščino ter tradicionalno stavbarstvo ohranja predvsem z usmerjanjem razvojnih potreb po stavbnih zemljiščih v prenovo obstoječega stavbnega fonda skladno s smernicami ohranjanja kulturne dediščine.

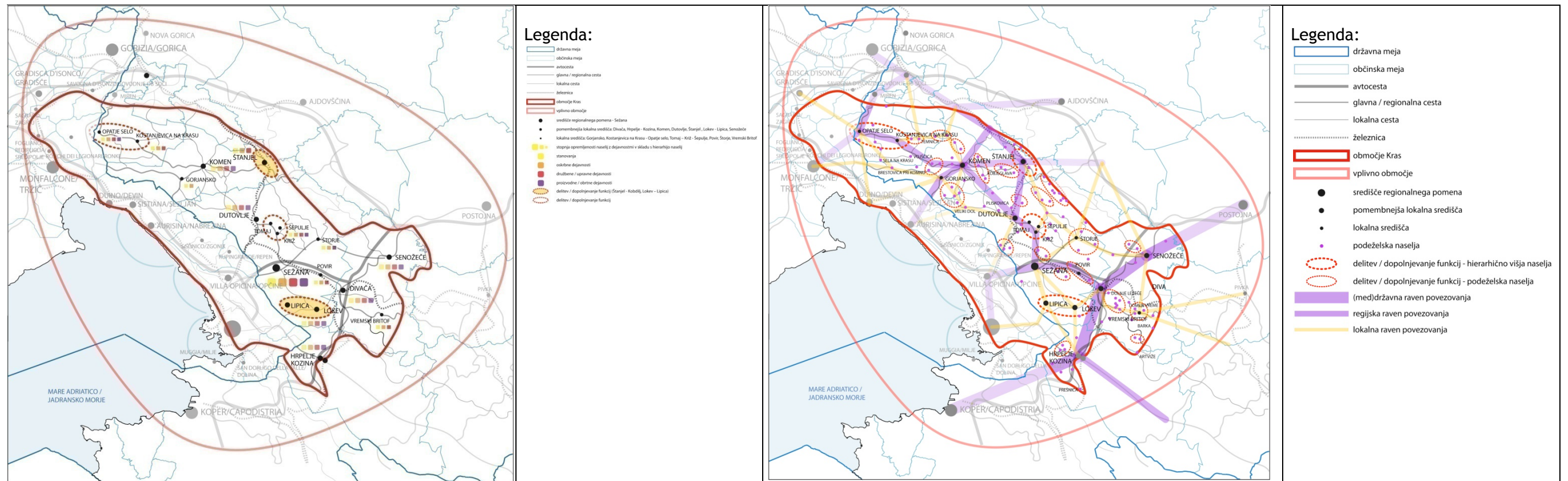

Slika 4: Kmetijske in gozdne površine

- Kmetijstvo se v severni polovici Krasa (na območju Križ - Dutovlje - Komen - Štanjel - Kostanjevica na Krasu) prednostno usmerja v vinogradništvo. V južni polovici Krasa (Senožeški kras, Divaški, Sežanski kras) pa se kmetijstvo usmerja predvsem v pašništvo. Poljedelstvo se krepi in razvija na območju Brestoviškega dola, v dolini Branice in v Vremski dolini, kjer to dopuščajo naravne razmere. Sadjarstvo se razvija v Vremski dolini.
- Gozdove se ohranja predvsem na območjih povečane nevarnosti erozije tal in v okolici površinskih vodnih virov in nad znanimi podzemnimi vodnimi viri. Ohranjanje in obnavljanje gozdnih površin je pomembno zaradi zaščite proti vetru in ugodnega vpliva na podnebje z blaženjem temperaturnih ekstremov.

Slika 5: Turizem in rekreacija

- Turistično ponudbo Krasa se povezuje z značilnostmi prostora, poudarja njegove prednosti ter ohranja prostorske kvalitete (kraško krajino, izjemne naravne vrednote in naselbinsko dediščino).
- Turizem na Krasu temelji na svetovno prepoznanih in nacionalno pomembnih območjih (Regijski park Škocjanske jame, Kobilarna Lipica, Štanjel), izjemnih naravnih vrednotah, kulturni krajini, naselbinski dediščini.
- Obstoječo turistično infrastrukturo (tematske kolesarske in pohodniške poti, prenočišča, informacijske točke, ipd.) se vzdržuje in dopolnjuje tako na območju slovenskega Krasa kot čezmejno.
- Spodbuja se krasoslovni, jamski, konjeniški, izletniški, botanični, izobraževalni turizem, pohodništvo, kolesarstvo, opazovanje ptic, kmečki turizem, kulturni, raziskovalni, šolski, mladinski, gastronomski, vinski, zdraviliški in kongresni turizem, ki temeljijo na celoletni ponudbi.

Slika 6: Poselitev

- Policentrični razvoj naselij se odraža v opremljenosti naselij z dejavnostmi.
- Stopnja opremljenosti naselij z dejavnostmi (stanovanja, oskrbne dejavnosti, družbene / upravne / centralne dejavnosti, proizvodne / obrtne dejavnosti) bo vezana na hierarhijo naselij ter demografski in gospodarski razvoj občin.
- Naselja z največjim razvojnim potencialom so: Sežana kot središče regionalnega pomena, pomembnejša lokalna središča: Komen, Divača, Hrpelje-Kozina, Dutovlje, Opatje selo - Kostanjevica na Krasu.
- Štanjel in Lipica imata v omrežju naselij zaradi nacionalno - turističnega pomena specifičen razvojni potencial.

Slika 7: Povezovanje naselij

- Na območju Krasa se krepi funkcijsko povezovanje in dopolnjevanje pomembnejših središč lokalnega pomena in središč lokalnega pomena med sabo ter hkrati povezovanje Sežane na državni ravni (Nova Gorica, Koper, Postojna) in čezmejno (Trst).
- Naselja s pomanjkljivimi funkcijami se funkcijsko dopolnjujejo in povezujejo z drugimi naselji v bližini (npr. naselja Tomaj - Križ - Šepulje, Kostanjevica na Krasu - Opatje selo, Hrpelje - Kozina, Štanjel - Kobljilj in Lipica - Lokve).
- V naseljih, ki ne sodijo med hierarhično pomembnejša naselja in so zaradi majhnih medsebojnih razdalj prostorsko povezana, se smiselno zagotavlja dopolnjevanje funkcij ter dejavnosti.

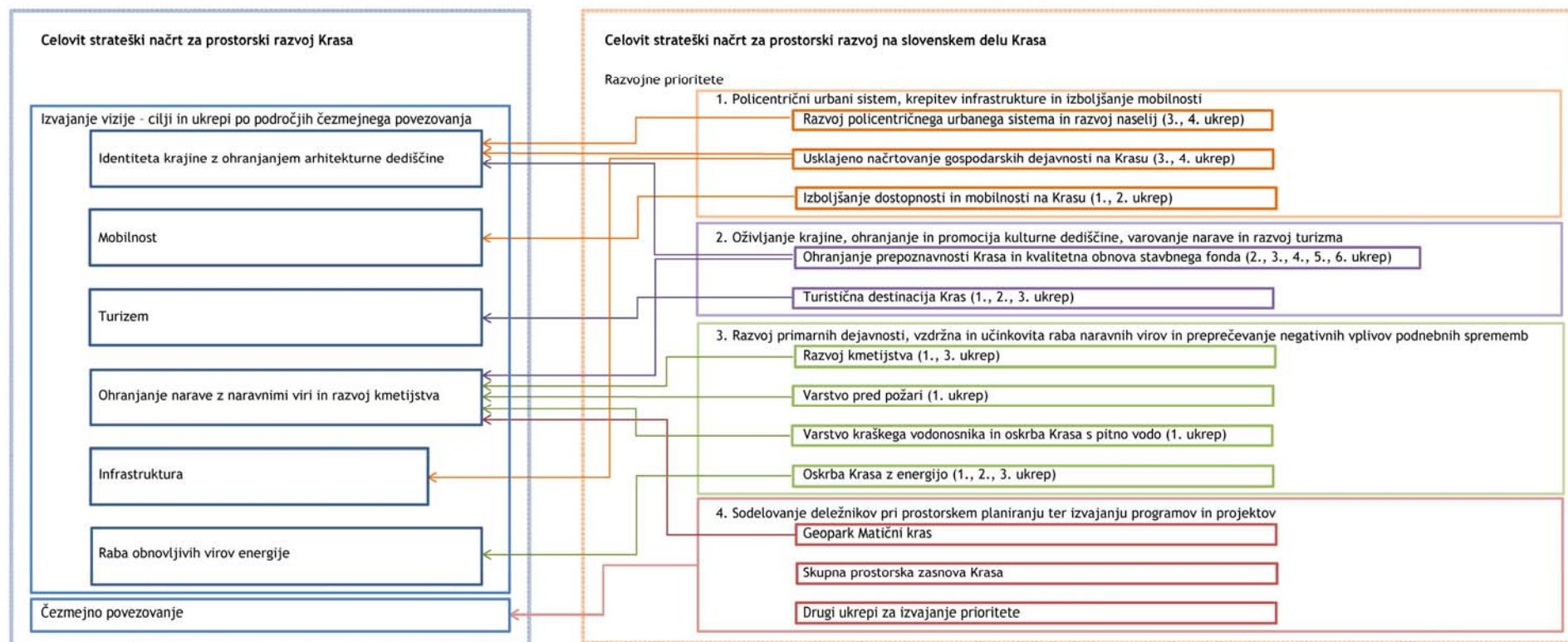
5 Viri

1. Evropska konvencija o krajini (Ur. l. št. 74/2003)
2. Hrvatin, M. (et al), Kras: trajnostni razvoj kraške pokrajine, Ljubljana, 2008
3. Keuc, A., (et al.): Policentrični razvoj v prostoru - od načel k uresničevanju. Naročnik: RRC Koper, 2007.
4. Kranjc, A. (ur.), Kras: pokrajina, življenje, ljudje. Založba ZRC, (ZRC SAZU) Ljubljana, 1999
5. Kranjc, R. (ur.), Problemska analiza funkcionalno zaokrožene Kraške regije, Pilotni projekt Kras (raziskovalno poročilo). Naročnik: Regionalna pisarna Štanjel, Agencija RS za regionalni razvoj, 2000
6. Kraški okraj - analiza omrežij naselij. (raziskovalno poročilo). Naročnik: Občina Komen. Izvajalec: Locus, d.o.o.. Domžale, 2007
7. Kužet, Z. Načrtovana gradnja na Krasu razvnela strasti. Večer. pridobljeno oktober 2011, <http://www.ibn.si/articles/detail/3177>
8. Likar, V. (ur.). Kras, trajnostni razvoj kraške pokrajine, Ljubljana: Založba ZRC, Ljubljana, 2008
9. Lokalni energetski koncept občine Sežana. Končno poročilo. Naročnik: Občina Sežana. Izvajalec: Goriška lokalna energetska agencija. Sežana, 2011.
10. Marušič, J. (et al.). Regionalna razdelitev krajinskih tipov v Sloveniji, Krajine primorske regije. Naročnik: Ministrstvo za okolje in prostor, Urad RS za prostorsko planiranje, Ljubljana, 1998.
11. Marušič, I. 2007. Nemoč strateškega prostorskega planiranja v Sloveniji. Geodetski vestnik 51/2007 - 2: 226-232.
12. OPN Sežana (osnutek), 2010, (dopolnjeni osnutek v pripravi) 2013
13. OPN Divača (osnutek v pripravi), 2011, (dopolnjeni osnutek v pripravi) 2013
14. OPN Hrpelje - Kozina (osnutek), 2011, (dopolnjeni osnutek v pripravi) 2013
15. OPN Komen (osnutek), 2011, (dopolnjeni osnutek v pripravi) 2013
16. OPN Miren - Kostanjevica (predlog), 2011, (usklajeni predlog v pripravi) 2013
17. Odlok o programu varstva in razvoja parka Škocjanske jame za obdobje 2006-2010 (Ur.l. RS, št. 138/2006)
18. Pogačnik, A. (et al.). Metodologija integracije razvojnega in prostorskega načrtovanja ter varstva okolje, Ciljni raziskovalni projekt »Konkurenčnost Slovenije 2001-2006«, končno poročilo. Ljubljana, 2006
19. Poselitev in prostorski razvoj Slovenije. Naročnik: Ministrstvo za okolje in prostor, Urad za prostorsko planiranje. Izvajalec: Inštitut za geografijo. Ljubljana, 2001

20. Priloga Smernicam za upravljanje naravnih območij na Krasu. Naročnik: Občina Divača, Občina Hrpelje-Kozina, Občina Komen, Občina Miren-Kostanjevica, Občina Sežana Izvajalec: Inštitut za raziskovanje Krasa ZRC SAZU. 2012.
21. Priloga k Študiji o prostorskem načrtovanju na Krasu: Analiza stanja prostora in prostorskega načrtovanja na Krasu. Naročnik: Občina Divača, Občina Hrpelje-Kozina, Občina Komen, Občina Miren-Kostanjevica, Občina Sežana. Izvajalec: Ljubljanski urbanistični zavod d.d.. Ljubljana, 2012
22. Program upravljanja z obalnim območjem CAMP Slovenija. Integralno poročilo, osnutek, 2007
23. Perko, D., Orožen Adamič, M. (ur.), Slovenija: pokrajine in ljudje. Založba Mladinska knjiga, Ljubljana, 1998
24. Pilotni projekt Kras PPK - Strateški del skupnega razvojnega programa PPK 2001 - 2010. Naročnik: Regionalna pisarna Štanjel, Agencija RS za regionalni razvoj, 2002
25. POLY.DEV Policentrični razvoj v prostoru. Regionalni center za okolje za srednjo in vzhodno Evropo, 2007
26. Program varstva in razvoja parka Škocjanske jame za obdobje 2011 - 2016
27. Regionalni razvoj 3: Razvoj zavarovanih območij v Sloveniji. Geografski inštitut Antona Melika ZRC SAZU, Ljubljana, 2011
28. Razvojni program podeželja Krasa in Brkinov za območje občin Divača, Hrpelje-Kozina in Sežana za obdobje 2007-2013 (raziskovalno poročilo). Območna razvojna agencija Krasa in Brkinov, 2008
29. Regionalno razvojni program Južne Primorske 2007-2013 - Povzetek. Regionalno razvojni center Koper, 2007
30. Smernice za upravljanje naravnih območij na Krasu, Naročnik: Občina Divača, Občina Hrpelje-Kozina, Občina Komen, Občina Miren-Kostanjevica, Občina Sežana, Pokrajina Gorica. Izvajalec: Inštitut za raziskovanje Krasa ZRC SAZU, dr. Aila Quadracci. 2012.
31. Strategija prostorskega razvoja Slovenije (Ur. l. št. 76/2004)
32. Strategija razvoja Slovenije (Ur. l. št. /2005)
33. Strategija trajnostnega razvoja turizma Južne Primorske; Hosting d.o.o.; Ptuj, julij 2006
34. Študija o prostorskem načrtovanju na Krasu, Naročnik: Občina Divača, Občina Hrpelje-Kozina, Občina Komen, Občina Miren-Kostanjevica, Občina Sežana, Pokrajina Gorica. Izvajalec: Ljubljanski urbanistični zavod d.d., KacicLiden Landscape Architects. 2012.
35. Šubic Kovač M.: Cilji in instrumenti zemljiške politike ter rast in razvoj mest. Urbani izziv, letnik 12, št. 1/01
36. TRANSLAND, Sustainable development of the cross-border territory, 2007
37. Zasnova prostorskega razvoja v Južni Primorski in program ukrepov za njeno izvajanje. Naročnik: RS MOP in RRC Koper. Izvajalec: Acer d.o.o.. Novo mesto, 2006

38. Medmrežje 1: www.stat.si, Statistični urad Republike Slovenije, oktober 2011
39. Medmrežje 2: http://ec.europa.eu/europe2020/targets/eu-targets/index_en.htm, Europe 2020, oktober 2011
40. Medmrežje 3:
http://www.mop.gov.si/si/delovna_podrocja/prostorski_nacrti/drzavni_prostorski_nacrti/
41. Medmrežje 4: <http://www.dedi.si/dediscina/362-izvir-rizane>, marec 2012
42. Medmrežje 5: http://www.sbra.be/sites/default/files/uploads/obcasne_informacije/2012/oi_03-2012.pdf, januar 2013
43. Medmrežje 6: <http://www.biomasa.zgs.gov.si/index.php?p=obcine>, julij 2013
44. Medmrežje 7: http://www.aure.si/gef/seminar2/seminar/Seminarska_naloga-Zadnik1.pdf, julij 2013
45. Medmrežje 8: http://www.aure.si/gef/seminar2/seminar/seminarska_naloga-Rebec.pdf, julij 2013

6 Priloga 1: Prikaz vključevanja vsebin CSN za slovenski del Krasa v čezmejni CSN

7 Priloga 2: Nosilci izvajanja ukrepov in implementacija

Ukrepi po prioritetah v CSN	Nosilci izvajanja ukrepov	Implementacija ukrepov
Prioriteta1: Policentrični urbani sistem, krepitev infrastrukture in izboljšanje mobilnosti		
Program: Razvoj policentričnega urbanega sistema in razvoj naselij		
1. v prostorskih planih opredeliti hierarhijo naseljem na Krasu, krepiti specifičen razvojni potencial Štanjela, Lipice	koordinacija občin	prostorski akti občin
2. krepiti storitvene funkcije	občine	skupni razvojni projekti, prostorski akti občin in investicije občin
3. razvojne potrebe naselij usmerjati v notranji razvoj naselij, prostorske rezerve nepozidanih stavbnih zemljišč uskladiti z dejanskimi potrebami na podlagi posebnih strokovnih podlag	koordinacija občin ¹⁰	skupni razvojni projekti, strokovne podlage, prostorski akti občin
4. ohranjati ruralni značaj podeželskih naselij	občine	prostorski akti občin
5. izvajati dogovorno usklajeno aktivno zemljiško politiko	država, koordinacija občin	sprememba zakonodaje, izvajanje zakonodaje
6. določiti območja gozdov s posebnim namenom v občinskih prostorskih aktih	občine, služba pristojna za področje gozdarstva	prostorski akti občin, gozdno gospodarski načrti, aktivnosti občin - sprejetje občinskega odloka
Program: Usklajeno načrtovanje gospodarskih dejavnosti na Krasu		
1. vzpostaviti medobčinsko planiranje gospodarskih con, razvojne potrebe gospodarstva usmerjati v degradirana območja in obstoječe gospodarske cone	koordinacija občin	skupni razvojni projekti, prostorski akti občin
2. sanirati degradirane industrijske in druge degradirane površine	občine, investitorji, upravljavci kamnolomov	prostorski akti občin
3. omejevati večje posegi v krajino	država, koordinacija občin	prostorski akti države, regionalni prostorski načrti, prostorski akti občin
4. spodbujati tradicionalne gospodarske dejavnosti	koordinacija občin	skupni razvojni programi in projekti
Program: Izboljšanje dostopnosti in mobilnosti na Krasu		
1. razvijati javni potniški promet z ustreznimi dopolnilnimi sistemi	koordinacija občin	skupni razvojni programi in projekti
2. posodobitev in elektrifikacija železniških prog	država, koordinacija občin	državni prostorski načrti, skupni razvojni programi in projekti
Prioriteta 2: Oživljanje krajine, ohranjanje in promocija kulturne dediščine, varovanje		

¹⁰ Izraz koordinacija občin je uporabljen povsod, kjer gre za izvajanje ukrepa ali dogovor na medobčinski ravni.

narave in razvoj turizma		
Program: Ohranjanje prepoznavnosti Krasa in kvalitetna obnova stavbnega fonda		
1. uporabiti kulturno dediščino in izjemne naravne potenciale Krasa kot osnovo za razvoj raziskovalno - izobraževalnih dejavnosti, naravovarstveni in kulturno - zgodovinski turizem	Regijski park Škocjanske jame, Kobilarna Lipica, Središče za oblikovanje in obdelavo kamna, koordinacija občin, ponudniki turističnih storitev	skupni razvojni programi in projekti, aktivnosti strokovnih formalnih in neformalnih služb, aktivnosti javnih zavodov
2. razvoj prilagoditi izjemnostim Krasa	država, koordinacija občin, investitorji	prostorski akti države, prostorski akti občin
3. ohranjati specifične kulturne prvine Krasa (suhozidi, lokve, kali, vodnjaki)	vaške skupnosti	
4. kvalitetna obnova stavbnega fonda	Interdisciplinarni svetovalni center stavbarstva, Središče za oblikovanje in obdelavo kamna, služba pristojna za področje varstva kulturne dediščine, koordinacija občin	skupni razvojni programi in projekti, aktivnosti strokovnih formalnih in neformalnih služb, aktivnosti lokalnih skupnosti in prebivalcev
5. vzpostaviti Središče za oblikovanje in obdelavo kamna v Sežani	Občina Sežana, Visokošolsko središče Sežana	skupni razvojni programi in projekti
6. izkoriščanje nahajališč naravnega kamna se dopušča zaradi ohranjanja in razvoja tradicionalnih oblik kamnoseštva na Krasu	koordinacija občin, država kot pristojna za podeljevanje rudarskih pravic	prostorski akti občin
Program: Turistična destinacija Kras		
1. krepiti prepoznavnost turistične destinacije	območna razvojna institucija, turistična organizacija, nosilci turizma, kmetijstva, gospodarstva, javne zavode, društva itd.	skupni razvojni programi in projekti, poseben dogovor, aktivnosti
2. ukrepi za razvoj turizma	država, koordinacija	skupni razvojni programi in projekti,

	občin, ponudniki turističnih storitev	občinski prostorski akti
3. zagotoviti celoletno turistično ponudbo	turistična organizacija, ponudniki turističnih storitev, koordinacija občin	aktivnosti turistične organizacije, aktivnosti turističnih ponudnikov, občinski prostorski akti
Prioriteta 3: Razvoj primernih dejavnosti, vzdržna in učinkovita raba naravnih virov in preprečevanje podnebnih sprememb		
Program: Razvoj kmetijstva		
1. ukrepi za zagotovitev družbeno - ekonomsko ugodnega okolja za razvoj kmetijstva	država, območna razvojna institucija, strukturni sklad za razvoj kmetijstva, služba pristojna za področje kmetijstva, občine	skupni razvojni programi in projekti
2. usmerjati agromelioracije tako, da se ohranja osnovno tipiko kraške krajine, preprečuje spontano zaraščanje in ohranja biodiverzitet	koordinacija občin in služba pristojna za področje kmetijstva, služba pristojna za varstvo narave	prostorski akti občin
3. zagotoviti površine za objekte namenjene kmetijskih dejavnosti	država, koordinacija občin v sodelovanju s službo pristojno za področje varstva kulturne dediščine in službo pristojno za področje kmetijstva	sprememba področne zakonodaje, prostorski akti občin
4. v postopek načrtovanja kmetijske dejavnosti vključiti službe za ohranjanje narave in lovce	služba pristojna za področje lovstva, za področje varstva narave v sodelovanju s službo pristojno za področje kmetijstva	aktivnosti pristojnih strokovnih služb
Program: Varstvo pred požari		

1. določiti potrebne dodatne ukrepe zaščite pred požari ob vzporednem vzdrževanju obstoječe protipožarne infrastrukture	služba pristojna za področje gozdarstva, lastniki gozdnih zemljišč	aktivnosti strokovne službe pristojne za področje gozdarstva in izobraževalnih inštitucij
2. širšo javnost informirati in izobraževati o pomenu gozda za Kras, požarnem varstvu gozdov in naravnega okolja		
Program: Varstvo kraškega vodonosnika in oskrba Krasa s pitno vodo		
1. zagotoviti kakovost kraškega vodonosnika in stalno, kakovostno oskrbo s pitno vodo	država, občine, služba pristojna za področje zdravstvenega varstva, služba pristojna za področje kmetijstva, javna komunalna podjetja	aktivnosti države - zavarovanje vodnih virov, monitoring, upoštevanje omejitev pri kmetijskih dejavnosti, aktivnosti strokovnih služb pristojnih za področje zdravstvenega varstva, za področje kmetijstva razvojni programi in projekti, občinski prostorski akti
Program: Oskrba Krasa z energijo		
1. optimizirati regionalno samooskrbo z energijo in vzpostaviti regionalno in lokalno energetska načrtovanje	država, koordinacija občin	skupni razvojni programi in projekti
2. postopen prehod ogrevanja javnih stavb na lesno biomaso in osnovati biomasni logistični in trgovski center	koordinacija občin v sodelovanju s službo pristojno za področje gozdarstva	prostorski akti občin, aktivnosti občin in službe pristojne za področje gozdarstva
3. usmerjati rabo obnovljivih virov na Krasu v izkoriščanje lesne biomase, preveriti možnosti izkoriščanja sončne in vetrne energije	država, koordinacija občin	regionalni prostorski načrt, prostorski akti občin, lokalni energetska koncept
Prioriteta 4: Sodelovanje deležnikov pri prostorskem planiranju ter izvajanju programov in projektov		
Program: Geopark Matični kras		
1. ustanoviti geopark	država, koordinacija občin, vse področne službe (varstvo narave in varstvo kulturne dediščine, kmetijstvo, gozdarstvo,...)	regionalni razvojni program
2. zasnovati koordinirano upravljanje območja		aktivnosti občin in področnih strokovnih služb
3. pripraviti gradivo za vpis geoparka v UNESCOovo mrežo		aktivnosti občin in področnih strokovnih služb
4. izboljšati prepoznavnost območja in vzpostaviti podporno infrastrukturo		skupni razvojni programi in projekti
Program: Skupna prostorska zasnova Krasa		
1. konkretizirati Zasnovo prostorskega razvoja	koordinacija občin	regionalni razvojni programi, regionalni prostorski načrti
Drugi ukrepi za izvajanje prioritete		

1. potrditi strateške cilje za razvoj Krasa	vsi deležniki in upravljavci prostora	aktivnosti deležnikov - sprejeti sklep
2. medobčinska koordinacijska skupina	koordinacija občin	aktivnosti občin
3. na podlagi CSN pripraviti območni razvojni program oz. skupne razvojne projekte	območna razvojna institucija in občine	aktivnosti strokovnih služb pristojnih za razvoj
4. v izvajanje skupnih razvojnih projektov in proces prostorskega načrtovanja področij medobčinskega pomena vključevati lokalne skupnosti in vse deležnike	vsi deležniki, lokalne skupnosti, prebivalci	aktivno delovanje
5. povezovanje na področju gospodarstva, človeških virov, kulture in inštitucij kot uveljavljena praksa	vsi deležniki	aktivno delovanje